

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Bezdomovectví a umírání

Ondřej Vondruška

Vedoucí práce Mgr. Monika Ulrichová, Ph.D.
Studijní obor Komunitní krizová a pastorační práce-diakonika

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Bezdomovectví a umírání* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Holubicích dne 23. 6. 2023

Ondřej Vondruška

Anotace

Tato diplomová práce přináší osobní zkušenost lidí bez domova, kterým zemřel při jejich životě na ulici někdo blízký. Seznamuje nás se způsoby jejich života na ulici, se vztahem k jejich blízkým a okolnostmi jejich úmrtí. Zamýšlí se nad tím, co se v jejich životě po smrti jejich blízkého změnilo a zdali měli jejich blízcí možnost si před smrtí urovnat své vztahy, uspořádat věci a splnit si přání. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy týkající se bezdomovectví a pojmy týkající se umírání. Praktická část obsahuje přepisy rozhovorů s lidmi bez domova, kteří se do této situace dostali. V závěrečné části analyzuje rozhovory. Shrnuje, že lidé bez domova neměli možnost si před smrtí uspořádat své náležitosti, a to z důvodů, že jejich úmrtí bylo rychlé a neočekávané. Bránila jim v tom jejich sociální situace a nebyla jim známá žádná dostupná služba. Z rozhovorů vyplývá, že projevili přání setkat se se svými blízkými a pokusit se s nimi urovnat vztahy, což však nestihli. Partnerka ani kamarádi neměli možnost se rozloučit na pohřbu a ani se jim nepodařilo zjistit, zda a jak rozloučení proběhlo. U pozůstalých zůstali nezodpovězené otázky: Mohla jsem něco udělat, abych úmrtí odvrátila? Měla jsem trvat na zjištění důvodu úmrtí?

Klíčová slova

Bezdomovec, bezdomovectví, péče, umírání, pozůstalí

Summary

The diploma thesis presents the personal experience of homeless people who have had someone close to them die while living on the streets. It introduces us to their ways of living on the streets, their relationship with their loved ones and the circumstances of their deaths. It reflects on what changed in their lives after the death of their loved one and whether their loved ones had the opportunity to mend their relationships, put things in order and fulfil their wishes before their death. The theoretical part defines basic concepts related to homelessness and concepts related to dying. The practical part contains transcripts of interviews with homeless people who have been in this situation. The final part analyses the interviews. It summarizes that homeless people did not have the opportunity to arrange their affairs before they died, due to the fact that their deaths were quick and unexpected. Their social situation prevented them from doing so and they were not aware of any available services. Interviews show that they expressed a wish to meet their loved ones and try to mend relations with them, which they did not manage to do. Neither their partner nor their friends had the opportunity to say goodbye at the funeral and they were unable to find out if and how the

funeral took place. The survivors were left with unanswered questions: was there anything I could have done to avert the death? Should I have insisted on finding out the cause of death?

Keywords

Homeless, homelessness, care, dying, survivors

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí práce paní Mgr. Monice Ulrichové, Ph.D., pracovníkům pražské organizace Naděje za umožnění setkat se s respondenty, a především jim za jejich ochotu a otevřenost při rozhovorech. V neposlední řadě patří poděkování mé rodině za toleranci a podporu.

Obsah

Úvod	10
1. Bezdomovectví	12
1.1 Bezdomovec a osoba bez přístřeší.....	12
1.2 Extrémní vyloučení	12
1.3 Sociální vyloučení	13
1.3.1 Sociální vyloučení a veřejné služby	13
1.4 Sociální zabezpečení	13
1.4.1 Sociální pojištění	13
1.4.2 Státní sociální podpora a hmotná nouze.....	14
1.5 Sociální služby	14
1.5.1 Terénní programy	14
1.5.2 Noclehárna.....	15
1.5.3 Denní centrum	15
1.5.4 Azylový dům	15
1.5.5 Pravidla využívání sociálních služeb	15
1.5.6 Zvláštní krizové zimní opatření.....	15
1.5.7 Sociální služby péče	16
1.6 Bezdomovectví a umírání.....	16
2. Umírání.....	18
2.1 Smrt	18
2.2 Umírání.....	18
2.3 Bolest a utrpení.....	19
2.4 Paliativní péče	20
2.5 Spirituální péče.....	21
2.6 Žármutek a žal	22
2.7 Pohřeb.....	22
2.8 Truchlení	23
3. Rozhovory	25
3.1 Paní, které zemřel manžel	26
3.2 Pán, kterému zemřeli dva kamarádi	31
3.3 Paní, které zemřel přítel.....	38
Závěr.....	45
Seznam literatury.....	47
Přílohy	49

Úvod

Péče o umírající se z nemocničního prostředí vrací do domácí péče nebo do sociálních služeb, které se domácím prostředí snaží co nejvíce přiblížit. Tato péče se poskytuje v hospicích, což jsou pobytové domy nebo služby, které pečují o lidi v jejich přirozeném prostředí. O pacienty v nemocnicích se starají týmy paliativní medicíny. Všechny tyto služby pracují s tím, že jejich klienti a pacienti jsou v takové fázi života, která je velmi blízká smrti a jsou připraveny je co nejvíce podpořit a provést touto životní fází včetně jejich rodin a přátel.

Je otázkou, jestli jsou nebo mohou být tyto služby přístupné lidem ve všech sociálních vrstvách. Sociální služby jsou z podstaty zaměřené na lidi ocitající se v nepříznivé sociální situaci, ale i zde se dá hovořit o nedostupnosti pro určité skupiny lidí, například v domovech, které se vymezují poskytovat své služby nejčastěji právě lidem sociálně vyloučeným, bez příjmů nebo s nízkými příjmy, závislými na alkoholu nebo návykových látkách.

A právě u lidí, kteří se ocitli na naprostém dně, na ulici, v bezdomovectví, v extrémním vyloučení, se mohou skrývat příběhy, které by snad mohly vést k neopomenutí této skupiny lidí v jejich závěrečné fázi života. Sám jsem v rámci sociálních služeb patnáct let mezi lidmi bez přístřeší působil a setkal jsem se s lidmi, kteří umírali a možná potřebovali větší podporu než tu, které se jim dostalo.

Na případu člověka, který z nemocnice odešel zpátky do zemljanky v parku za svými přáteli, jsem si uvědomoval, že je pro něj potřeba být ve známém prostředí a známými lidmi víc než čisté nemocniční prostředí. Nevedlo to však uspokojivé situaci. Jeho přátelé měli více svých problémů a jeho špatný zdravotní stav jim narušoval život v neisté komunitě, ve které se potřebovali vyhýbat problémům. Ale možná, kdyby existovalo zdravotní zařízení, kde by ho mohli podle svých potřeb navštěvovat, nemuseli by ho odnést vyčerpaného k nejbližší silnici, zavolat zdravotní záchranáře a utéct.

Podobně by terénní hospic mohl poskytnout péči paní v azylovém domě, kde dlouhodobě bydlela právě z důvodu velmi nízkého příjmu, a i když byla velmi zmatená, ráda se pohybovala mezi lidmi. Umírala v nemocnici, kam za ní nikdo kromě pracovníků azylového domu nepřišel, protože její přátelé byli sami staří bezdomovci, ve špatném zdravotním stavu, kteří návštěvy v nemocnici nebyli sami schopni.

Proto jsem uskutečnil tři rozhovory s lidmi, kteří byli ve stavu bezdomovectví, když jim někdo blízký zemřel, a položil jim následující otázky: Jak se poznali? Jak zemřeli? Našel se někdo, o koho se mohli opřít? Byl naopak někdo nebo něco, co jim činilo překážky? Věděli jejich zemřelí o tom, že jsou vážně nemocní, že se blíží smrt? Mluvil s nimi někdo o tom? Měli možnost hovořit s někým, kdo by jim zodpověděl otázky? Měli zemřelí možnost se před

smrtí setkat s lidmi se kterými potřebovali něco vyřídit nebo dořešit věci, které je tížily? Měli zemřelí nějaký neuskutečnitelný plán nebo přání? Bylo jim umožněno se rozloučit? Co se po smrti jejich blízkých změnilo?

1. Bezdomovectví

Pojem bezdomovectví pro potřeby této práce definuji velmi obecně. Samozřejmě lze použít definici běžně používanou a citovanou například mezinárodní organizací FEANSTA, kde se osoby bez přístřeší rozdělují do skupin: bez střechy, bez bydlení, s nejistým bydlením. Podle toho, jak uvádí dotazování v další části mé práce, je patrné, že v různém čase se jejich situace vyvíjela. Někdy byli ve stavu, kdy doopravdy neměli žádné pevné místo na spaní. Popisují, že spali na zastávkách tramvaje, ve stanu v městském terénu. Jindy měli ubytování na komerční ubytovně nebo v komerčním pronájmu, který nemusel být za peníze, jen třeba za nějakou protislužbu, ale obě tyto varianty byly velmi nestálé. A stále u nich hrozí, když nemají žádné zázemí nebo sociální vazby, že se ze dne na den mohou ocitnout zpátky bez střechy nad hlavou. Jen o něco jistější je bydlení ve službách. Schválně používám výraz ve službách, protože někdy se dotazování zmiňují o využívání sociálních služeb, jako například azylového domu nebo noclehárny, jindy by se dal využít pouze výraz služby, protože se jedná o některou formu krizového přespání, které má především humanitární cíl, aby tito lidé nezemřeli či nebylo jejich zdraví vážně poškozeno vlivem nepříznivého počasí nebo jejich špatným zdravotním stavem.

1.1 Bezdomovec a osoba bez přístřeší

Vedle sebe se vyskytují pojmy bezdomovec, osoba bez přístřeší a osoba bez domova. Není nutné je od sebe oddělovat, neboť je obecně známo, koho tyto pojmy označují, přičemž můžeme polemizovat, jestli takovouto skupinu lidí označovat jako bezdomovce nebo jako osoby bez přístřeší. Pojem bezdomovec však může působit jako nálepkování. Osoba bez přístřeší zdůrazňuje, že se stále jedná o svébytnou osobu. Pro označení osoby bez přístřeší nacházíme oporu především v zákoně o sociálních službách, který vymezuje služby určené právě jim.

V rozhovorech dotazování, kteří sami jako bezdomovci žili, mluví o takovéto skupině lidí jako o bezdomovcích, ale cílem nebylo s nimi označování rozebírat.

1.2 Extrémní vyloučení

Pojem extrémní vyloučení použil na začátku devadesátých let ve spojitosti s bezdomovectvím pan Hradecký, zakladatel organizace Naděje. Účelem zákona o sociálních službách je především předcházet a odstraňovat nepříznivou sociální situaci a zamezovat sociálnímu vyloučení. Výraz extrémní tento zákon nezmiňuje, ale jak je patrné z výpovědí dotazovaných a jimi používanými výrazy

(jako například úplné dno), tak je příhodný pro míru sociálního vyloučení v definici bezdomovectví.

1.3 Sociální vyloučení

Tento pojem lze nejlépe popsat stavem, kdy člověk přichází o své sociální vazby a nevytváří nové, případně vytváří si jen sociální vazby s lidmi, kteří jsou sami sociálně vyloučení. Takové zpřetrhání vazeb může znamenat ztrátu kontaktu s blízkými či z obou stran záměrné nevyhledávání kontaktu s rodinou a přáteli. Také to znamená ztrátu vazeb na známá místa, na domov, rodné město. Jedná se i o vazby pracovní, kdy člověk opouští svoji profesi nebo stálého zaměstnavatele a dále buď zaměstnání nevykonává z různých důvodů, nebo vykonává zaměstnání nárazové, brigády, práci za ubytování či za stravu, nebo pracuje v rámci šedé ekonomiky, v důsledku čehož ale vypadává ze systému sociálního zabezpečení. V řadě nepříznivých sociálních událostí pak nemá nárok na podporu. Dále se může jednat o ztrátu sociálního statusu, případně získání nějakého nežádoucího nebo nechtěného sociálního statusu, například zločinec, kriminálník nebo alkoholik.

1.3.1 Sociální vyloučení a veřejné služby

Opatření, jak z veřejných služeb nevylučovat jedince, skupiny nebo komunity sociálně vyloučené definuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Prostředkem těchto opatření je individuální sociální práce a skrz ni podpora jedince, skupiny nebo komunity sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené v přístupu k veřejným službám. Veřejnými službami jsou například školství, zdravotnictví, sociální zabezpečení a sociální služby. Ale i ty mohou být pro lidi extrémně sociálně vyloučené nepřístupné. Na příkladu osob bez domova je patrný nestandardní přístup ke zdravotním službám, u sociálních služeb se dá nestandardní přístup odvodit od služeb zdravotních.

1.4 Sociální zabezpečení

1.4.1 Sociální pojištění

Do sociálního pojištění spadají především dávky nemocenské a různé důchody. Ovšem podmínkou získání těchto dávek a důchodů je placení sociálního pojištění zaměstnavatelem z hrubé mzdy, v případě živnostníků jimi samotnými. Jedním ze znaků sociálního vyloučení je právě odchod z původní profese nebo ze stálého zaměstnání, práce příležitostná, brigádnická, v šedé

ekonomice, popřípadě nezaměstnanost. Proto je pro osoby bez domova složitější na tyto dávky dosáhnout. V některých případech je zapotřebí vysoká míra podpory, která může být pro ně opět nedosažitelná z důvodu jejich sociálního vyloučení. I v rozhovorech s dotazovanými se setkáme jak s lidmi, kteří důchod pobírají nebo případně o něj žádali, tak s lidmi, kteří na tyto dávky nedosáhnou.

1.4.2 Státní sociální podpora a hmotná nouze

Relevantní dávkou státní sociální podpory je příspěvek na bydlení, o který ale může žádat člověk ve standardní formě bydlení, nejčastěji pokud bydlí v pronájmu. Zároveň to musí být pronájem, kde mají smluvní strany sjednanou písemnou formu smlouvy. Žadatel také musí prokazovat příjem. I pro přiznání této dávky je nutná vyšší podpora a zároveň by se dalo říct, že člověk, který na tuto dávku dosáhne, už vypadává z definice osoby bez přístřeší.

Dávky hmotné nouze by měly potřebnému člověku pomoci se živobytím a přežitím, popřípadě ubytováním, když je ohrožen sociálním vyloučením. Osoby bez přístřeší mohou tyto dávky využít i na zaplacení služby azylového domu.

1.5 Sociální služby

Dotazovaní se často zmiňují o noclehárnách, denních centrech, terénních pracovnicích a azylových domech. Jedná se jak o zařízení sociálních služeb, které definuje zákon o sociálních službách, tak i o zvláštní humanitární služby, zajišťující pomoc osobám bez domova v nepříznivém počasí, především v zimním období, aby nebyly ohrožené na zdraví a životě.

Zákon o sociálních službách vymezuje služby pro tyto osoby jako služby preventivní, které je chrání před sociálním vyloučením a jejich cílem je překlenout nepříznivou sociální situaci, ve které se nacházejí. Každá tato služba nabízí základní sociální poradenství, pracují v ní sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách.

1.5.1 Terénní programy

Pracovníci této služby vyhledávají lidi bez přístřeší v místech jejich pobytu. To znamená v různých přístřešcích, ve stanech, pod mosty, nebo na místech, kde se scházejí, například na náměstích. Kontaktují je a nabízejí jim podporu v získání sociálních služeb, v jednání s úřady nebo jinými institucemi. Mohou nabízet i další služby jako poskytnutí jídla, pití, ošacení nebo ošetření. Někdy tato služba funguje i v noci a umožňuje lidem, kteří se ve službách a v terénu nevyznají, odkázat je na noclehárny, může je doprovodit nebo převést.

1.5.2 Noclehárna

Služba, kde může člověk přespat na lůžku. Také se tam může umýt, popřípadě získat potraviny, jídlo a pití. Většinou jsou tyto služby zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Někdy bývají zpoplatněny.

1.5.3 Dení centrum

Služba, kam může člověk bez domova přijít se umýt, odpočinout si, v klidu a v teple si posedět. Má tam možnost využít poradenství sociálního pracovníka. Bývá zde také možnost využít telefon, nabíjení, počítač s internetem, vyměnit si ošacení, uschovat si důležité věci nebo dokumenty.

1.5.4 Azylový dům

Je pobytová služba pro osoby bez přístřeší, zpravidla je poskytována na dobu jednoho roku. S pomocí sociálních pracovníků je řešena nepříznivá sociální situace tak, aby člověk mohl následně využívat veřejně dostupnou službu nebo například pobytovou službu péče jako jsou domovy pro seniory. Azylové domy bývají zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Ale jak vychází z rozhovorů s dotazovanými, nemusí to být pravidlo a mohou tuto službu využívat i lidé v páru. Zvláštní kategorií jsou azylové domy pro rodiny s dětmi. Služby jsou za úhradu, její maximální výši však určuje prováděcí vyhláška k zákonu o sociálních službách. Pobyt je možné hradit z dávek hmotné nouze, nebo může být úhrada i odpuštěna.

1.5.5 Pravidla využívání sociálních služeb

Sociální služby musí mít vytvořené vnitřní předpisy, podle kterých jsou poskytovány. V některých případech může docházet k rozporům mezi vnitřními pravidly a tím, že se lidé, kteří je využívají, nacházejí právě ve stavu extrémního sociálního vyloučení a jsou označováni jako osoby závislé na alkoholu nebo návykových látkách či osoby s problémovým chováním. A tak může docházet i v těchto službách k vymezování se vůči takovým lidem.

1.5.6 Zvláštní krizové zimní opatření

Někteří poskytovatelé služeb ve spolupráci s obcemi, případně kraji, provozují za určitých podmínek jako je zimní období, kdy jsou velmi nízké teploty, služby podobné těm sociálním. Jedná se o zimní noclehárny, noční terénní službu, přes noc otevřená denní centra, kde mohou lidé vsedět, ale v teple přečkat mrazivou noc. Vzhledem k tomu, že tyto služby bývají intenzivnější, tak

dokáží zkontaktovat i lidi, kteří běžné služby nevyužívají. Mohou to být právě lidé závislí na alkoholu, omamných látkách, lidé s problémovým chováním, kteří zároveň jsou v horším zdravotním stavu vlivem neléčených nemocí, zanedbání, špatné životosprávy nebo z neustálého se vystavování nepřízni počasí.

Dále se mohou prolínat osoby bez přístřeší i v jiných preventivních sociálních službách, jako jsou služby pro lidi závislé na návykových látkách, poradny dluhového poradenství, pro oběti trestných činů nebo pro osoby, které opouštějí výkon trestu.

1.5.7 Sociální služby péče

Zde bych zmínil domovy pro seniory, pro osoby se zdravotním postižením a zvláštním režimem a následně terénní pečovatelskou službu.

Domovy jsou určeny osobám, které nemohou využívat služby péče ve svém domácím prostředí. To především proto, že péče je více náročná časově, nelze ji provádět v domácím prostředí nebo takové prostředí chybí. Poskytují podporu lidem s vysokou mírou potřeby péče, ať už jde o seniory, osoby se zdravotním postižením či osoby chronicky nemocné, včetně duševního onemocnění jako je Alzheimerova choroba a jiné demence. Tyto služby jsou za úhradu, zvláště se platí za stravu a ubytování a zvláště za péči, na kterou je určena dávka příspěvek na péči ze sociálního zabezpečení. Právě z důvodů úhrad mohou být tyto služby pro osoby bez přístřeší nedosažitelné, a tak u nich dochází k prohlubování sociálního vyloučení, popřípadě dlouhá hospitalizace, která sociální služby nahrazuje. Zejména je uváděna u osob trpícími chronickým duševním onemocněním. Pečovatelskou službu zmíním z důvodu, že je schopná poskytovat péči v domácím prostředí i v prostředí ubytoven, azylových domů, i v nestandardním typu bydlení, například chaty.

1.6 Bezdomovectví a umírání

Publicista Stanoev ve svém článku „Co se stane, když umře bezdomovec?“ konstatuje: „Málokterý bezdomovec pravidelně navštěvuje praktického lékaře či specialisty, jejichž péči potřebuje. Zdravotní péče o lidi bez domova se tak často redukuje na pohotovostní péči a pomoc v případě, kdy jde již opravdu o život.“ (<https://a2larm.cz/2015/01/co-se-stane-kdyz-umre-bezdomovec/>) A Hana Pejřimovská s ním v článku „Smrt na okraji“ souhlasí: „Lidé bez domova si často nepřipouštějí, že by se jim mohlo něco stát. Někdy tuší, že s nimi není něco v pořádku, ale na svůj zdravotní stav rezignují. K lékaři nejdou. A když už se k němu vydají, může být pozdě. Souhlasí s nimi i oslovení pracovníci pomáhajících institucí.“ Článek také cituje jednu z pracovníček, která popisuje situaci svého klienta: „Neměl možnost paliativní péče, z nemocnice se vrátil na

azylový dům a docházel do centra bolesti. Dostával tlumící náplasti, které nezabíraly. Čím více trpěl, tím byl podrážděnější až agresivní. V jednom případě musela zasahovat policie.“ (<https://www.umirani.cz/clanky/smrt-na-okraji>)

Existují i případy, kdy bezdomovce z nemocnice propustí na domácí doléčení. Nedá se u nich předpokládat, že se o péči postará rodina, protože buďto žádná není nebo jsou zpřetrhány vzájemné vazby, ať už přerušené na mezilidské úrovni nebo prostě jen místní vzdáleností. (<https://www.umirani.cz/clanky/smrt-na-okraji>)

Stanoev líčí situaci muže bez domova, který se chtěl dostat k ostatkům své družky, ale neměl finance na uspořádání pohřbu, a tak byla pohřbena v rámci sociálního pohřbu na náklady obce. (<https://a2larm.cz/2015/01/co-se-stane-kdyz-umre-bezdomovec/>) Tato situace je však podobná pro většinu lidí bez domova, kterým někdo zemře, jen zřídka mají možnost zúčastnit se pohřbu a nemají tak možnost se tímto způsobem s nebožtíkem rozloučit. Jsou tak odkázáni na individuální rituály. Autorka článku „Smrt na okraji“ popisuje, jak jeden takový probíhá: „vylijeme trochu piva z plechovky na zem. Dáme nejdřív napít jim a až pak sobě.“

Komunita Sant'Egidio za zemřelé lidi na ulici jednou ročně slouží v Praze mši. A na facebookové stránce Bezdomovecký hřbitov, mají pozůstalí možnost smrt blízkého oznámit a společně si jej připomenout. (<https://www.umirani.cz/clanky/smrt-na-okraji>)

2. Umírání

2.1 Smrt

„Jako každý živý organismus, i člověk se narodí, dospívá, stárne a nakonec zemře.“ (Sokol, str. 133) Ale když víme, že to tak musí být, a to nejen ze zkušeností s druhými lidmi kolem sebe, ale také abstraktně a teoreticky, neradi o tom mluvíme nejspíše proto, že se jí bojíme. To je sice úplně přirozené, protože o ní nic nevíme, ale zamlčováním se mnoho nespraví. (Sokol, str. 133 až 139)

Smrt není žádná věc a vlastní smrt není ani událost. Je to mez, konec života. Proto také může životu a všemu, co je v něm, dodávat nějakou vážnost a cenu. Jen díky ní může být něco vzácného. A doopravdy, nejen na zkoušku, jako třeba ve hře. Smrt zarámuje život v jeden konečný příběh. (Sokol, str. 33 až 39)

Z medicínského hlediska je fyzická smrt úplná, trvalá a nevratná ztráta vědomí. Dříve byl měřítkem života tlukot srdce nebo dech. Můžeme ji rozdělit na smrt fyzickou, smrt psychickou a smrt sociální. Přičemž smrt psychická je naprostou psychickou rezignací, intenzivně prožívanou beznadějí a zoufalstvím. A smrt sociální je stav, kdy člověk sice žije, ale je neodvratně vyvázan z důležitých sociálních a interpersonálních vztahů. (Missoni, str.16 až 17)

2.2 Umírání

Jak už bylo zmiňováno, život člověka je podmíněn smrtí a smrt je podmínkou života. Každý tvor je podřízený biologickým záležitostem, ze kterých se nejde vymanit, které nelze popřít a nad kterými nelze zvítězit. Jediné, co může člověk udělat, je, že bude respektovat svoji konečnost a z tohoto prostého faktu vyvodí závěry pro svůj konkrétní život. Nikdo nemá dost času, protože každý má jen limitovaný čas.

V dřívějších dobách bylo v jistém smyslu samozřejmější zemřít. Celé generace byly srozuměny se smrtí a jednotlivci se v průběhu svého života učili umírat, když pozorovali smrt v okolí nebo pomáhali těm, jejichž těžká hodinka právě udeřila. Smrt byla součástí života, byla viditelná, lidé umírali nejen doma, ale také na veřejných prostranstvích, často bez ohledu, ve špíně, bez jakékoliv pomoci. Umírání bylo relativně krátké, nebylo oddalováno léčebnými zásahy. Velmi lapidárně lze říct, že lidé krátce stonali a rychle umírali. (Kocová str. 23 až 24)

Každé umírání znamená loučení, loučení se vším, co měl člověk rád a se všemi, které měl rád. Bylo by odvážné a možná nesprávné tvrdit, že se lidé v minulosti nebáli smrti. V dnešní době je více nemoc přijímána jako porucha, která vyžaduje opravu, tedy léčebný zásah. Ta v průběhu dějin byla v těchto

intencích více favorizovaná a regenerace duchovní byla potlačena nebo dokonce zpochybněna. Uvedený vývoj má neblahé následky zejména tam, kde nelze opravu provést, a kde nejsou vyvinuty formy spirituální péče. (Kupcová, str. 25)

Z individuálního hlediska je umírání a smrt naším údělem, obojí nás v budoucnosti čeká a nemine. Tato zneklidňující a jediná jistota je zahalena do nejistoty, nikdo z nás neví, kdy se tak stane a jakým způsobem se tak stane. Psychologická obrana, jakož i vnější okolnosti podporují takzvanou strategii popření. Právem se hovoří o tom, že smrt byla především ve dvacátém století a výrazně pak po 2. světové válce tabuizována. (Haškovcová, Lékařská etika str. 169 až 170)

Umírání je v lékařské terminologii synonymem terminálního stavu. V terminálním stavu dochází k postupnému a nevratnému selhávání důležitých vitálních funkcí, tkání a orgánů, jehož důsledkem je smrt individua. Terminální stav můžeme chápat jako umírání, ale umírání nemůžeme redukovat jenom na terminální stav. Umírání je především proces. Z praktického hlediska se proces umírání rozděluje na období per finem, in finem a post finem. (Haškovcová, Lékařská etika, str. 172)

V období per finem je především třeba respektovat jednotlivé a zákonně probíhající fáze psychické odezvy na příchod a rozvoj vážné nemoci. Usilovat o to, aby nemocný žil pokud možno tak, aby musel co nejmíň omezovat své činnosti a cíle. Tam kde to není možné, je nutný plán redukce. Umírající si nejen uvědomuje svůj závažný stav, ale jeho existenci také nemůže popírat. Popření, vytěsnění umírání, popřípadě hrozící smrti, bývá tím intenzivnější, čím víc se člověk blíží k faktické smrti. Období per finem jsou úzkostné stavy z ohrožení a manifestní strach ze smrti, intenzivnější a někdy častější než in finem. Po celé období per finem je třeba nemocného odborně vést a poskytovat mu podle potřeby trvale emoční podporu. (Kopcová, Lékařská etika str. 173 až 174)

2.3 Bolest a utrpení

Lékařské systémy v každé kultuře mají základ v tlumení bolesti. Bolest je běžnou záležitostí života každého z nás. V posledním století dominoval úzký medicínský mechanický přístup, kdy diagnostické a terapeutické intervence byly postaveny na vědeckých základech o objektivním zhodnocení patologických a patofyziologických poruch. Vítězila představa, že všechny chorobné procesy mohou být vysvětleny pomocí základních chemických a biologických zákonů. Úzký biologicko-medicínský model byl doprovázen technologickými procesy a postupy. Věda a medicína skutečně odhalila většinu biologických stimulů bolesti a našla na ně odpověď. Ale už vnímání bolesti může být doplněno kognitivním úsilím pokud jde o její zdroj a smysl a s tím přichází otázka o původu utrpení. (Munzarová, str. 74, 75)

„Bolest můžeme definovat jako velmi silný a krajně nepříjemný zážitek. Má mnoho typů, trvání a různě lokalizované zdroje. Může být považována taky za zvláštní druh afektu, který zaplavuje vědomí člověka a způsobuje mu nesnesitelné utrpení, které omezuje jeho život na pouhé přežívání.“ (Nakonečný, str. 20)

To, co je označováno jako psychická bolest, je prožívání různých životních útrap, úzkostí, utrpení duševní, které ovšem může postihovat i fyzicky zcela zdravé jedince, může však být stejně smyslově neústupné a nesnesitelné jako prožívání bolestí fyzických. (Nakonečný, str. 21)

2.4 Paliativní péče

„Slovo paliativní pochází z latinského slova pallium. A znamená plášť příkryvku ve chvíli, kdy nedokážeme zajistit, aby se rána zahojila, symbolicky ji přikryjeme a postaráme se o pacientovo pohodlí.“ (Antonová, 2018, str 69)

„Paliativní medicína se zabývá léčbou nevléčitelných nemocí. Různých diagnóz se snahou o dosažení nejlepší možné kvality jejich života. Respektuje individualitu lidské osobnosti a její jedinečnost ve všech čtyřech základních rozměrech celostního pohledu (biologický, psychologický, sociální, spirituální). Tento typ léčby lze poskytovat v různých prostředích s ohledem na potřeby nemocného a jeho celkový stav.“ (Antonová, 2018, str. 69)

Paliativní péče poskytuje úlevu od bolesti a jiných tíživých projevů nemoci. Přitakává životu a umírání pokládá za normální proces. Nemá za cíl smrt ani urychlovat ani odsouvat. Integruje psychologické a duchovní aspekty péče o pacienta. Nabízí podpůrný systém, aby pomohla pacientům žít až do smrti tak aktivně, jak je jen možné. Nabízí podpůrný systém, který má rodinám pomoci vyrovnat se s pacientovou nemocí a se ztrátou blízké osoby. Poskytuje podporu cestou týmového přístupu k odpovídajícím potřebám pacientů a jejich rodin, včetně poradenství při zármutku, usiluje o zvyšování kvality života a může mít také pozitivní vliv na průběh nemoci ve spojení s jinými terapeutickými postupy, které mají prodloužit život, jako je chemoterapie nebo ozařování a zahrnuje i zkoumání potřebná k lepšímu pochopení a zvládnutí léčebných komplikací. (Payneová, 2007, str. 8)

Zařízení, kde se můžeme setkat s paliativní medicínou, jsou například ambulance léčby bolesti, dále jsou to ošetrovatelská péče a pečovatelská služba, Domovy pro seniory, nemocnice a další zdravotnická lůžková zařízení, lůžkové hospice a oddělení paliativní péče, kde kvalita péče o umírající závisí na poměrech v jednotlivých institucích. Neopomenutelná je domácí hospicová péče neboli mobilní specializovaná paliativní péče. (Antonová, 2018, str. 71 až 72)

2.5 Spirituální péče

Spirituální péče hledá odpovědi na existenční otázky, které vyvstávají ze zkušenosti s bolestí, s nemocí, s nevléčitelnou nemocí a promítají se do různých částí života, i do mezilidských vztahů. Jak jsme si řekli v kapitole o paliativní péči, pohled na člověka je celistvý v jeho fyzické, psychické, sociální a spirituální rovině. Stejně tak i bolest se promítá do všech těchto úrovní života člověka. Takže podobně jako bolest působí na některou tělesnou funkci, třeba na pohyblivost, tak stejně ovlivňuje, i mezilidské vztahy. A spirituální péče pomáhá člověku se vyrovnat nejen s otázkami: Jak dlouho tu bude bolest nebo nemoc a jak se s ní vyrovnám, ale i jak to ovlivní jeho mezilidské vztahy. (Opatrný, 2017, str. 88 až 90)

„Bolest a nemoc výrazně ochuzují možnosti člověka pracovní a sociální. Objevuje se otázka: Co v mém životě vlastně zůstává. Oprávněná a pochopitelná. Jsou otázky: Kam jdu, s kým jdu? Jaký to má všechno smysl? Na tyto otázky jsou odpovědi nalézány jak v praktickém životě a běžných lidských vztazích, tak také v oblasti spirituální. Odpověď poměrně úzce souvisí s hledáním smyslu života v okolnostech, které jsou bolestí a nemocí člověku vnuceny. Řada nemocných také zápolí s otázkou, jak obstojí v těžkostech. Zde opět odpověď, jak v oblasti praktického uspořádání života, tak v oblasti spirituálních jistot. Neztratí se tyto jistoty? Budou pomáhat i v nemoci? Pokud se život chýlí ke konci nebo ho nemocný cítí jako velmi ohrožený, objevují se mnohdy otázky o hodnotě dosavadního života. Bude vyhodnocen jako naplněný nebo jako promarněný? Šťastný nebo nešťastný, plodný nebo planý? (Opatrný, 2017, str. 88 až 90)

„V pasivní bezmoci svého umírání může člověk ještě vykonat rozhodující čin svého života, smířit se se svým uplynulým životem, uvést do pořádku svůj vztah k bližnímu a k Bohu, přijmout svůj život se všemi jeho nedokonalostmi i jeho zlomkovitostí a odevzdat ho neuzavřený takový, jaký je. Jako v mnoha jiných situacích potřebuje člověk i při tomto rozhodujícím úkolu svého života pomoc jiných lidí. Pravdivý a citlivý doprovod na cestě posledního zrání je mravně žádoucí, i tehdy, když je z dobrých důvodů omezeno nebo ukončeno další léčení. Pro tuto důležitou životní fázi má svůj význam, je potřebná infrastruktura, například vhodná místnost pro rozloučení s rodinou a přáteli, aby tak člověk, který z různých důvodů nemůže umírat doma mezi svými, se přece mohl rozloučit se životem v kruhu svých blízkých. Příbuzní mají umírajícího doprovázet, ale neměli by ho křečovitě nutit k životu. Dobře zemřít může pravděpodobně ten, kdo má takové sociální vztahy, jaké by mohl i dále žít.“ (Virt, 2000, str. 57 až 58)

2.6 Zármutek a žal

„Zármutek spadá do období, kdy je nemocný a jeho rodina informována o závažnosti stavu, nebo kdy obě strany vytuší neblahou prognózu z kontextu událostí. Strach z hrozící ztráty života, která může předcházet, těžké umírání ohrožuje nemocného i jeho rodinu, výrazně ovlivňuje kvalitu života, který zbývá.

Těžce nemocní lidé prožívají lítost nad svým neutěšeným zdravotním stavem. A postupně se musí vyrovnávat s celou řadou ztrát a s faktem, že se dny jejich života nezadržitelně krátí. Stavby rozkladu, smutku, deprese a zoufání se však střídají s různě dlouhými obdobími spokojenosti, nadějí a radosti.

Když je těžce nemocnému nebo umírajícímu lépe, pak rychle zapomíná na svou nezáviděníhodnou situaci. Propadne-li ale nemocný smutku, depresi nebo vyslovenému zoufalství, může plakat.

Příbuzným se otevřený žal snáší snadněji než dlouhodobě potlačovaná bolest a smutek. Otevřený pláč zahajuje proces dlouhodobé obnovy psychických a fyzických sil. Mimořádný význam má proto všechno, co může přispět k akceptaci ztráty. Například tiché a krátké rozloučení u lůžka, kde k úmrtí došlo, v nemocnici, v domě smutku, v kostele, ve smuteční síni.

Proces zármutku a žalu může probíhat také patologicky. Na vzniku patologické formy zármutku a žalu se podílí nejen osobnostní charakteristiky pozůstalého, ale především heroické překonání žalu.“ (Haškovcová, 2000, str. 87 až 92)

2.7 Pohřeb

Když člověk zemře, zůstane po něm především mrtvé tělo. Žádná lidská společnost je nikdy nepokládala za pouhý „odpad“; teprve v současnosti je taková tendence patrná a nedávný výzkum ukázal, že více než polovina zemřelých v ČR nemá vůbec žádný pohřební obřad. To není jen příznak obecného „materialismu“, ale hlavně hlubokého rozpadu společenských vazeb a vztahů – vypovídá totiž především o pozůstalých. V dávných společnostech byl pohřeb vždy záležitostí celého kmene, ať už se mrtvé tělo pohřbívalo do země, spalovalo, odnášelo do volné přírody nebo dokonce třeba po spálení rituálně snědlo. Tím se zemřelí jaksi vraceli do života kmene. (Sokol, 2002, str. 140)

Pohřbíváním rozumíme především ukládání mrtvého těla do hrobu. Pohřbem pak souhrn společenských, případně náboženských úkolů, které souvisí s pochováním mrtvého těla. Význam pohřbu tkví nepochybně také v akceptaci ztráty a sehrává velký význam v přirozeném procesu. V moderní společnosti je nejčastějším způsobem pohřbu kremace, tedy zpopelnění. Popel z mrtvoly se pak

ve speciální schránce předává příbuzným, kteří rozhodnou o způsobu uložení urny.

Za zvláštní zmínku stojí rozmáhající se praxe pohřbu bez obřadu. Je smutnou zkušeností, že se někdy příbuzní rozhodují pro tuto variantu bez ohledu na přání zemřelého, a to dokonce výhradně pod ekonomickým tlakem. Náklady na pohřeb totiž v posledních letech enormně vzrostly a představují značnou zátěž běžného rodinného rozpočtu. Je známo, že pokud se příbuzní rozhodli uspořádat pohřeb bez obřadu právě pod ekonomickým tlakem, prožívají později trýznivou lítost, že neuspořádali pohřeb tak, jak se patří. Zemřel-li člověk, který skutečně nikoho nemá, pak se o pohřeb stará obec a zajišťuje takzvaný sociální pohřeb. (Haškovcová, 2000, str. 93, 99)

Dobře zvládnutý pohřební rituál je tedy nejen rozloučením se zesnulým, ale i krokem do nového života. Před samotným pohřbem je důležité udělat tyto kroky: vybrat pohřební služby, parte – oznámení o úmrtí, hudbu, proslov, šaty do rakve, věci na cestu, květiny, kondolence. Známé formy pohřbů můžou být: pohřeb s uložením do země, rozloučení v obřadní síni nebo v kostele s následnou kremací, zpopelnění bez obřadu. V případě pohřbu žehem se dá urna uložit do hrobu. Popel z ní vysypat na rozptylové loučce, urnu si nechat doma, popel rozptýlit na vlastním pozemku, uložit ke stromu. Nebo za vysokého tlaku a teploty z uhlíku obsaženého v kremačním popelu si nechat vyrobit umělý diamant. (Antalová, 2018, str. 124 až 133)

2.8 Truchlení

„Truchlení představuje určitý způsob zpracování ztráty, s níž se člověk musí vyrovnat, aby ji mohl přijmout. Musí tuto zkušenost protrpět. Tento proces nelze urychlit a ani nemá smysl utrpení potlačovat.“ Teprve po jeho prožití může být člověk schopen přijmout svou novou identitu i nové omezené možnosti reálně plánovat další život. V průběhu truchlení se mění rovnováha mezi emočním přístupem a racionálním hodnocením. Na počátku převažuje negativní emoční postoj k situaci a jakákoliv snaha o budoucnost se jeví nesmyslná. Postupně dochází k uklidnění a truchlící začne uvažovat co dál, víc rozumově i když stále s určitou trpkostí. (Wagnerová, 2004, str. 79 až 80)

„Hluboký smutek vyvolává ztráta blízkých lidí v případě jejich úmrtí. Většina psychologů se domnívá, že k vyrovnání s touto situací je nezbytné prožít období truchlení. V něm se člověk straní společnosti, často chodí na hřbitov, obléká se do tmavých šatů.“ (Plaháková, 2004, str. 407)

Neexistuje žádný univerzálně správný způsob, jak prožívat žal, žádná vhodná doba truchlení, žádné náležité oblečení a chování. Tradují se a leckde jsou doposud dodržovány formální známky smutku, jako je černá páska na rukávě, tmavé oblečení, v některých regionech na jižní Moravě se dodnes v době smutku

v rodině konají svatby až po setmění. Dnes ale většina těchto zvyků mizí. Černá barva je naprosto obvyklá v každodenním odívání a černá páska přitahuje pozornost, která může být vnímána jako nežádoucí. Přesto jsou tyto tradice uloženy někde v kolektivním vědomí a občas je nějaká mimořádná událost vytáhne na světlo.

Zármutek s sebou nese velkou zátěž, která se projevuje i na změnách chování. Zármutek však mívá i fyzické projevy jako je ztráta chuti k jídlu, špatný spánek, horší soustředění, neklid.

Doba po odeznění hektického období po smrti samotné a po pohřbu nemusí mít na pozůstalé jenom pozitivní dopad. Často se do tohoto uvolněného prostoru naopak vecpou negativní myšlenky, úzkost, vztek, pocity viny, křivdy a osamění. V tomto období, s trochou nadsázky, začíná období sklizně všeho, co se odehrávalo mezi pozůstalými a zesnulými za jeho života a v čase umírání dozrávají nedorečené věci a nedorozumění. Vracejí se ve zjištěné podobě okamžiky a slova, která bychom rádi vzali zpět. Na dobré truchlení si zkrátka zaděláváme celý život. Hloubka zármutku kupodivu nekoreluje se závažností nemoci a obdobím umírání. Lidé, kteří byli svědky i poměrně velkého utrpení svých blízkých, ale pečovali o ně, byli jim nablízku a doprovázeli je, nebývají tak často zasaženi posttraumatickým stresem nebo patologickým zármutkem, který vyžaduje terapii. Vědí, že udělali všechno, co bylo v jejich silách.

Zvládnout lépe období zármutku umožní rituály. Můžou to být úplně obyčejné věci, jako je úklid věcí zesnulého, uspořádání večírku, z něhož si přátelé odnesou nějakou vzpomínku. Někdo má nutkání udělat okamžitou změnu, třeba přestavět nábytek, vymalovat, vyhodit staré věci a nakoupit nové. Naopak někdo chce co nejdéle uchovat věci tak, jak byly předtím. Někomu víc vyhovuje samota, v níž si potřebuje uspořádat myšlenky a načrtnout obraz budoucího života. Jiný dává přednost společnosti, schází se s přáteli zesnulého, navštěvuje jeho oblíbená místa.

Milovaný člověk zůstane v našem životě tak dlouho, dokud je v naší paměti. Avšak ze vzpomínek se nedá žít, a tak musíme hledat nový způsob fungování ve světě, který je vlastně stále stejný, i když v něm chybí jedna důležitá osoba. (Antonová, 2018, str. 134 až 136)

3. Rozhovory

Rozhovory vznikly v květnu 2023. Pro výběr otázek jsem se inspiroval rozhovorem s člověkem, který byl zasažen neštěstím. Záměrem bylo používat otevřené otázky a do průběhu hovoru zasahovat co nejméně a získat tak autentickou výpověď. Upřesňující otázky jsem plánoval pokládat až po delším vyprávění.

Pro výběr respondentů jsem oslovil bývalé kolegy, pracovníky sociálních služeb v Praze, kteří by mohli znát lidi v situaci, kdy jim někdo blízký zemřel v době, když žili na ulici. Zároveň respondenti museli být ochotní se o svůj příběh se mnou podělit. Museli trochu ovládat řeč, aby byl rozhovor zaznamatelný a museli být zastižitelní, abych se s nimi mohl sejít, a to na nějakém klidném místě, nejlépe v zázemí sociální služby. Pro lidi k tomu ochotné jsem připravil krátký text (příloha č.1 Informace o rozhovoru), aby si mohli udělat představu, co bude náplní rozhovoru a jaké budou jeho podmínky.

Ne pro všechny pracovníky bylo komfortní se se svými klienty bavit o tématu smrti. Ale ochota takto mi pomoci byla vysoká. Nakonec všechny rozhovory proběhly v azylových domech, kde respondenti zrovna bydleli, a kde mi poskytli samostatnou místnost pro rozhovor. Nepodařilo se mi nakonec uskutečnit rozhovor s člověkem, který bydlel přímo pod mostem, i když jsme se dostali na naplánování místa a času.

Všechny schůzky za účelem pořízení rozhovoru probíhaly zhruba hodinu a půl, respondenty jsem požádal o poskytnutí informovaného souhlasu a řádně jsem je s obsahem seznámil. Celý rozhovor jsem podle dohody nahrál na diktafon v telefonu a následně přepisoval. Respondenty byli asi šedesátiletý muž a dvě ženy, jedna už v důchodovém věku, druhá zhruba šedesátiletá.

Nesnadný úkol vznikl z přepisu rozhovorů, a to zejména s tím, že respondenti mluvili špatnou češtinou, ve vyprávění se nedrželi tématu, od otázek rychle přešli ke svému vyprávění a ve vyprávění různě přeskakovali od postavy k postavě z různých časových období. Tak jsem přepisy rozhovorů upravil do srozumitelné řeči, i když jsem se snažil zachovat původní ráz a někdy i žargon a v případě, že se vyprávění úplně odchýlilo od tématu, tak jsem jej vynechal nebo zkrátil. Slangové výrazy jsem ponechal, jen v případě, že je považuji za obecně srozumitelné (bezďák, hlavák, čučo, exnul, chlatal ligu), do spisovné formy jsem dal především ty specifické pro bezdomoveckou komunitu (azylát – azylový dům, terěňák – terénní pracovník, pohybující se venku po ulicích, fírat – hledat věci v popelnících a kontejnerech). Rozhovory jsme dle dohody a pravidel anonymizoval, zanechal jsem jen místní názvy.

3.1 Paní, které zemřel manžel

Děkuji, že jste si na mě udělala čas. Rád bych se vás zeptal na okolnosti smrti vašeho manžela. Řekla byste mi nejdřív, kým byl, kde jste se poznali, a jak jste se dostali až na místo kde zemřel?

Pocházím ze Slovenska, můj otec byl voják z povolání, a tím pádem jsme se stěhovali. Narodila jsem se v Brně a pak ho z Brna převeleli. On se prostě stěhoval a pak ho přeložili na východ, proto jsem až z Košic. Tam jsem zůstala a tam jsem potkala svého manžela. Tam jsme vychovali syna, tam mám vnučku a vnuka. No a jednoho dne, roce 2015, jsme se rozhodli, že pojedeme do Prahy, že jdeme do světa. Všechno jsme nechali synovi.

Když jsme přijeli do Prahy naskytla se nám příležitost od slečny, kterou jsme potkali u Milosrdných sester v Kobylisích, abychom spravovali farmu jejích rodičů. Hlíдали jsme tam dům, měli jsme tam zahradu a o tu jsme se starali. Manželovi se tam naskytla příležitost brigádně pracovat na stavbách. Takže já se starala o zahradu, o slepice, takové domácí prostředí to bylo. Takto jsme tam byli čtyři roky, potom se majitel rozhodl farmu prodat a my museli odejít. Takže jsme se v únoru 2019 vrátili do Prahy. To bylo těžké, byla chladno. Chodili jsme na charity a jedna paní nám vyřídila ubytování v noclehárně pro lidi, kteří jsou nemocní nebo mají zdravotní problémy. Tam jsme mohli zůstat do léta. V zimě jsme se dostali na jeden azylový dům. Bydlení tam bylo dobře zařízené, měli jsme pokoj s kuchyní. Ale nestačili jsme se pořádně zabydlet a ráno jsem slyšela manžela, jak vstal a šel na záchod, pak se vrátil, lehl si a zakřičel, já jsem už nespala, tak jsem na něj zavolala a vidím, že je zle. Byla tam recepce noční služby, a tak jsem zalarmovala pomoc. Záchranáři přijeli rychle, byl tam malý výťah, bydleli jsme na šestém poschodí a manžela museli snést ve vaku po schodech. Když odjížděli, ještě žil, dali mu všechno, ale ještě ráno volali, že to nebude dlouho trvat. Upadl do bezvědomí a už se neprobral, nic ho nebolelo. Potom mi řekli, že měl rakovinu plic, on strašně kouřil. On kouřil, a tím pádem to šlo rychle, takže upadl do bezvědomí, a už se neprobral, neměl žádné bolesti ani nic. Odvezli ho do nemocnice, potom na druhý den zemřel.

Mohla jste za ním přijít do nemocnice?

Ne, byl na ARO, nemohla, ani jsem ho neviděla. Rychlý průběh to mělo. Ale on dva týdny předtím říkal: „Já umřu.“ „Prosím tě, nedělej si srandu, jsi vitální, chodíš“ a on: „Ne, já umřu“, a tak se to stalo. No nevím, jestli to ty lidi cítí nebo to mohou vědět. Možná mu nebylo dobře, ale nechtěl mi to říct. No jo, v šedesáti pěti se to stalo.

Byl v tom momentě někdo, o koho jste se mohla opřít?

Paní vedoucí toho azylového domu. Tam je paní vedoucí a čtyři sociální pracovnice. A ta paní vedoucí a každá sociální pracovnice má přidělený konkrétní lidi, který má na starosti a každý měsíc mají spolu sezení. Ptají se, jaký máte problémy, máme něco na vyřízení. No a tato paní vedoucí si vybrala konkrétně nás na starosti, takže ona mi s tím pomohla vybavovat všechny záležitosti. A ten konkrétní den, co se to stalo, nevím, jestli vytušila, ale hned ráno přiběhla v sedm hodin, co se děje, co se děje, Viděla, že se něco stalo, tak zkoumala, kde, kdo, co se stalo. A potom zůstala se mnou.

Jak jste se dozvěděla, že manžel zemřel?

Volali, já jsem nemohla, takže paní vedoucí, co mě měla na starosti, ona se mnou byla, mně řekla, že manžel zemřel. No a potom mi pomáhala vybavovat, aby byl pohřeb ten nejlevnější. Ještě jsem měla tu výhodu, že jsem měla peníze. Kdybych neměla peníze, tak nemám úmrtní list a nemám nic. Tím pádem bych vdovský důchod nemohla mít. No a dala jsem ho potom, jak jsme se dohodli, že nebude tady, jakože bude to drahý, víte, co dáte urnu do urnového místa. Tak jsme se dohodli, že ho necháme rozptýlit na louce.

Kde je pohřbený?

Není pohřbený, není na nějakým hřbitově. No, ale to nevádí, to je louka, já nevím, kde ta louka tady je, na které se to dělá nebo to není na každém hřbitově, to je jedna louka. Na Motole, no myslím, že tam je to takový nejlepší, že by to bylo jako pro mě takový. Já jsem ho nechala, jakože tak.

Máte rodinu na Slovensku?

Tak jsme se dohodli, že ho necháme tak, že ho nebudeme převážet. Už máme v Košicích maminku a tatínka a jeho rodiče jsou tam také pochováni. Já ho nebudu převážet, taky tam nepůjdu, takže tam jsem to nechala zaplatit na dvacet let. No možná jsem udělala chybu, ale jsem s tím tak, prý je to rozumnější.

Syn mohl přijet na pohřeb?

Mohl jo, no to ze Slovenska klidně, jo. Jsme měli malý obřad, praktický jakože. Potom jsem dala tady sloužit zádušní mši, malý kostelík je tady.

Byl někdo, kdo s vámi o vaší situaci mluvil?

Ne. Ne. Ona chtěla třeba psychologa, aby mi pomohl, ale já ne. Já si poradím sama.

A nějaký známý, s kterými jste třeba byla v kontaktu?

Tady jsem nikoho neměla a potom, když jsem přišla sem, tak tady jsem se trošku jako dala do kupy.

Když jste byli s manželem, stýkali jste se s nějakými dalšími lidmi?

Ne, ne, tady jsme nikoho nepoznali. Než jsme odešli ze Sluštic, tam jsme měli kopec známých. Malá dědina, jistě znáte, tady někde za Prahou. No, takže tam jsme měli kopec známých za čtyři roky.

A jak probíhala komunikace v nemocnici, musela jste přijít do nemocnice a tam si vyzvednout věci a dokumenty po manželovi?

Tam jsem si vyzvedla jenom občanský průkaz a zdravotní průkaz. Odvezli ho jenom v pyžamu a já říkala, že já to nepotřebuji. Takže jsem podepsala, že to nechci a vzala jsem jen občanský průkaz a zdravotní pojištění a potom jsem musela vyrazit na Slovensko tohle všechno vybavovat. Dali mně úmrtní list a jako takový jsem musela poslat na Slovensko. Přes Slovensko se to všechno vybavovalo. No a dědický řízení jsem nechala na syna. Já jsem všechno nechala. Já nechci nic a tím pádem to bylo. Podepsala jsem mu papíry, že si to vybaví, a tak tím pádem zdědil to všechno. Takže na návštěvu chodím jednou ročně. Když jsme byli na Slovensku, byl covid.

Jak probíhalo jednání s pohřební službou?

To všechno na té Bulovce, tam je pohřební služba, takže všechno tam jsme vybavili, ta paní byla ochotná, protože mi říkala, kde to je nejlacinější, jestli chci parte. No, pro koho má být? Parte jsem nepotřebovala a říkám, mám určitý obnos peněz, ale chci, aby to bylo jako přijatelný vůči mně. Já se nemůžu vyšťavit ze všech peněz plně. No, tak potom mě našla, jakože nejbližší, ale toto mě mrzelo, že ten, že když ten, co to chce nejlevněji, tak nebyl jako spálený tady v Praze, ale byl, že tam je to nejlevnější, i když stál tady v Praze, že mě to můžu říct sumu v Praze, by mě to teda čtyřicet tisíc, a tak to mě to stálo dvacet pět tisíc, ale bylo to minimum, co se dalo. jen říkám proboha, co kde, jak takový drahý. Je luxus zemřít dneska. Jo říkám, že mám výhodu, že jsem měla peníze. Totiž, kdybych neměla peníze, tak ho pohřbí na státní útraty, ale nemám nic. A tak to aspoň mám po něm vdovský důchod, sice trvalo to třičtvrtě roku, než jsem to dovybavila, ale potom jsem zpětně dostala ty peníze.

Vznikl nějaký problém nebo byl nikdo, o kom jste myslela, že byste se o něho mohla opřít a nevyhověl vám?

Ne, vůbec ne, já jsem všechno dělala přes tu paní vedoucí. My, když jsme přišli tam do azylového domu, tak ona komplet se nám věnovala. Já jsem vybavila asi všechno, co jsme potřebovali. Já jsem měla tu výhodu, že mám dvojí občanství, mám českou i slovenskou, takže jsem neměla s tím problémy, akorát přechodný pobyt jsme potřebovali, a to bylo všechno. Takže přechodný pobyt taky mám. Já jsem si ještě dvojí občanství vybojovala na Slovensku, když jsme se rozdělili, no já jsem rodačka Brňáčka, tak to jsem si dala jako dvojí občanství.

Co to všechno změnilo ve vašem životě, když manžel zemřel?

Hodně, zůstala jsem sama. Musela jsem se sama vypořádat se vším. Těžký ze začátku. Paní vedoucí mi hodně pomohla. Hodně se mi věnovala, jestli nepotřebuji to, jestli mám jídlo, tam jsem si vařila, takže nebyl problém. Oni říkali, že jsem strašně silná žena, jako silná osobnost.

A je ještě někdo, s kým jste víc mluvila?

Tam ne. Víte, to bylo rozdělený. Byly tam rodiny, na prvním poschodí byli čistě muži, na druhém poschodí potom byly matky s dětmi, protože to je takový různorodý, to tam bylo, takže já jsem se bavila vlastně se sociálními pracovníci a na té recepci, tam nosili ty potraviny a rozdávali to po telefonu, takže takto jsem s nimi komunikovala. Když jsem byla s mužem, tak jsme nevyhledávali nikoho. Vystačili jsme si sami. Kdo věděl, že to takto dopadne.

No a když přišla potom sem, tady je víc lidí. Tak to začalo úplně jinak, nové prostředí, víc lidí se potkává na chodbě, v koupelně a tak. Předtím jsme se zavřeli do svého prostoru a jsme nevycházeli prakticky a tady komunikují. Jdete na oběd, s tím pokecáte, s tím promluvíte. Je to takový komunikativnější. Tady jsem měla kolegyni, která dostala byt a se odstěhovala a tato paní pracuje, tak chodí až večer. V přízemí je tady, prakticky jsme tady jenom čtyři ženy, ostatní jsou chlapi. Ale i s těmi chlapy, tady ten souseď, karty hrajeme a kolegyně až dole, dáme si kafe. Trávíme ty večery.

Jaký máte plán? Požádáte o byt?

Já totiž už jsem mohla mít byt. Já jsem odmítla, protože ta paní vedoucí prakticky mě prosila, abych jakože dala, postoupila svoji žádost mamince s děťátkem. Já jsem sama. Jo a teďka jako od magistrátu bych měla dostat. Takže takhle asi.

A teď bychom se vrátili k manželovi, jestli byl někdo, s kým se chtěl manžel ještě jako potkat a nestihl to?

My jsme plánovali od té doby, co jsme přišli sem do Prahy, jsme každý rok jezdili na Slovensko. My jsme se potkávali, v létě jsme furt jezdili, co zas ty finance, prostě jsme měli důchod. Já jsem měla důchod a měli jsme slevu, protože na ten vlak mají důchodci slevu. Takže teďka mám nevýhodu, protože já beru důchod ze Slovenska. To euro je takový, že já jsem dost ztrátová, jakože moc zase ne. Já to neřeším, co sama, tak zase tolik toho nepotřebuji. Tady zaplatím ubytování, tam obědy, já občas něco dostanu. Kafe si koupím, tady si koupím. Oblečení tolik nepotřebujete, nechodíte do práce.

A víte třeba, že bylo něco, co třeba manžel ještě chtěl jako udělat a nestihl to?

Tak to nevím, o tom jsme se my totiž nebavili. Nepředpokládali jsme, že to tak rychle půjde, je to jasný. Přišli jsme sem a chtěli jsme si trochu užít. Jo, ono ho dost sebralo, jak dělal, jak jsme bydleli v těch Slušticích tehdy, na těch stavbách, takže to bylo taky trošku dřina. Jinak manuálně moc nepracoval, protože on dělal roky v Košicích, jezdil na tramvaji, takže řídíte tramvaj, a měli jsme zahradu. Zase až taková zahrada to nebyla. A když chodil na ty stavby, musel něco tahat, trošku manuálně, že možná i toto, jakože ho ubilo nebo zabilo. Chodil večer, chodil ráno a chodil večer domů, chodil na sedm ráno a večer v sedm přišel. Jsem říkala, aby zvolnil, ale nedal si říct. A to už jste vlastně měli plán, že nebudete pracovat, že jo, že užijete důchody, tady budu dělat, budu bylinky trhat nebo něco. Chodili jsme na trávník, tam jezdil se sekačkou. Já jsem říkala, že to je kočár. A toho to moc nebavilo. Takže to bylo nakonec celý den, co mám dělat, tak musím něco dělat, no. Kdo věděl, že to tak rychle půjde no?

Mluvila jste v nemocnici s nějakým lékařem?

Ne. K tomu jsem se vůbec nedostala, protože ráno ho odvezli a na druhý den ráno zemřel, to bylo rychle. Oni už ho brali, že mu nedávají velkou naději. Už prakticky. Ráno v půl páté jde na záchod, mluvíme spolu, ale za dvě hodiny je pryč. Tak jsem si říkala, dávej na sebe pozor, no já jsem tomu nevěřila.

Děkuji vám za rozhovor.

3.2 Pán, kterému zemřeli dva kamarádi

Děkuji, že jste si na mě udělal čas. Rád bych se vás zeptal, na okolnosti smrti přátel. Řekl byste mi nejdřív, kým byli a kde jste se poznali?

Takže začneme tím, že jsme se potkali po dvaceti letech na ulici. V tom roce, kdy jsme spolu žili prostě čtyři měsíce po zastávkách nebo jezdili noční tramvají kde je trošku teplo. Jo a to znamená, že jste se teda znali. Před dvaceti lety jsme prostě byli spolu v práci, chvíli asi rok, no a od té doby se známe. Prostě teďka ty poslední čtyři měsíce, protože on jako vyprávěl svůj příběh a zvažoval, že neví, co s tím vlastně. Takže můžu začít prostě někdy v roce osmdesát sedm nebo tak nějak, datum přesně neznám, se oženil, vzal si ženu s dvěma holkami. Jedné bylo snad šest a druhý dva nebo tak nějak, když si ji bral, to je jedno, a pak se mu narodil jeho kluk, a pak holka v devadesátém šestém, ta byla nejmladší. V devadesátém osmém roce, ta starší nevlastní dcera ho nařkla ze sexuálního zneužívání, takže pro něj přijeli do práce. Odvezli ho do vazby na nějakou dobu. To vyprávěl, koluzní vazba, kde byl měsíc, tak ho propustili, že nemá nárok na odškodnění, ale že to není pravda. Jo, protože holka byla těhotná, ale byl to nějaký policajt a prostě to byla policejní mafie. Jak on říkal, protože podával nějaký trestní oznámení, mi vyprávěl, na ministerstvo vnitra, protože to byl policajt, něco s ní měl, ten poměr. No a vlastně z té vazby, když ho pustili, tak on se styděl. Potom říkal, každý na tebe kouká, i když to není pravda, tak se tady sebral, vzal si tašku a jel do Prahy. Bydlel někde v Chomutově, jel do Prahy, prostě v Praze. Přišel, napil se trošku, usnul, tašku mu sebrali, všechno i s doklady. To tam nahlásil, hned na Hlavním nádraží. Nevyřešili nic, takže byl bez občanky, tak tam se potuloval, pak právě přišel k nám. Tenkrát jsem dělal správce u jednoho pána. Měl dvě ubytovny, to už snad dávno neexistuje. Jednou tak tam přišel, on ten pán, protože on jezdil na Hlavní nádraží a tyhle bezdomovce prostě sbíral, jestli půjdou k němu dělat. To byly levné pracovní síly, za ně se nic neplatilo, že jo. Řekněme si to na rovinu. Tam byl asi rok, tam jsme se právě seznámili, no a pak on zase odešel jinam. A právě tady na té Palmovce, jak jsme se potkali po těch dvaceti letech, nebo tak mi to vyprávěl, že vlastně byl bez práce nebo zaměstnaný byl takhle načerno, všude a trvalo to asi do roku 2006. To dostal mrtvici, bylo mu snad pětáctýřicet nebo kolik, a to žil s nějakou. Žil někde na ubytovně prostě s nějakou přítelkyní, tak ho odvezli do nemocnice. On se samozřejmě na to dál neléčil a dělal zase dál někde načerno. On to měl tak dlouho, prostě až přišel covid a vyrazili ho na ulici, takže začal být na ulici dýl než já, že jo. Mě taky v covidu prostě skončila práce a prodali barák, kde jsem byl ubytovaný, tak vás najednou hodí na ulici, protože jim to vlastně rok nefungovalo, takže všechny úspory šly hned do mrtě, jsem skončil na ulici a tam jsme se právě potkali na nějaký Palmovce a on mi vyprávěl tenhle

příběh. No a pak jsem se dozvěděl, že prostě se upil k smrti, takže neviděl ani svoje děti, vlastní dvacet let nebo jak dlouho. Jenom kvůli tomu, že holka na škole bezdůvodně, no to je jedno. No, a tak jsme se potkali na té Palmovce, že jo. A já jsem dostal nějakou růži, nebo co, do nohou. Takže jsem v prosinci šel do nemocnice. Ať mi s tím něco udělají, já sám už nemohl chodit. Přišel jsem na chirurgii, tam mi řekla paní doktorka, jediné uříznout, protože tam stejně nic jiného nedělají, tak mě poslala na internu. No a z chirurgie na Bulovce je na internetu asi kilometr a furt do kopce já to šel tři hodiny. Tam mě vzali jako bezdřáka smradlavýho na vozík, ale chovali se ke mně slušně. Přivezli mě na tu internu a tam měli strašnou radost, že píchli do těch oteklých nohou a byla to taková louže a najednou se to nafouklo znovu. Já jsem byl v pantoflích, vlastně byla zima a já, když jsem spal na těch zastávkách, tak jsem si takhle ohříval o vařící nohy, takže jsem se ohříval a nebyla mi zima. Tak mě odvezli potom na azylový dům. Tam mě vyléčili vlastně tu pravou nohu. Takže to tak nějak bylo dobrý. No a někdy loni v květnu jsem se dostal sem, to je pořádník, vždycky. Jak jsem čekal, tak tady byl právě ten druhej pán. Výbornej chlap. Takovej huběnouček a měl problémy s dýcháním a s ledvinami, ale dělali jsme spolu tady zahrádku, že jsme na to bydleli všechno tady ty záhony a prostě zase, jeli jsme nějaké ty kytičky a takový, že jsme se o to starali spolu a já jsem vždycky uvařil nějakou polívku, tak jsem mu ji dal. No a ono se mu udělalo čím dál tím hůř, ale on nechtěl do nemocnice jít. No a pak já mu říkám, že to musí, tak jsme mu zavolali sanitu a odvezli ho opravdu na dialýzu ledvin. Každý druhý den, prostě ještě s ledvinou něco jiného, sotva dýchal, tak jsem za ním v podstatě jezdil jako jediný, protože příbuzný, on říkal, že snad má bráchu, ten se na něj vyflákl nebo co. Tak jsem za ním jezdil do nemocnice, tedy prostě pomáhali, posílali mu tam prádlo a takový. No z té nemocnice říká, já nevím, ona sociální tady v té nemocnici v Motole. Že mu nějak pomůžou, prostě, že ho někam dají na LDN, kde prostě bude mít šanci na tu dialýzu. No nakonec to dopadlo tak, že z té nemocnice ho poslali na denní centrum, takže tam celý den musíte buď sedět někde na té kulturce a večer teda v těch sedm teprve můžete jít na lůžko a on potřeboval ležet a být na dialýze. Jo, no tak se telefonicky ohlásil a přijel za námi, to bylo v neděli, nějak konec listopadu jo a ve čtvrtek, že ho přijmou sem zase zpátky. Už je teda tady. Aspoň bude ležet, že to je celodenní a že v podstatě na tu dialýzu může vždycky, že bych ho doprovodil do té nemocnice. No, jsme byli domluvení, v neděli odešel, že teda ve čtvrtek je tady, ještě jsme mu dali jídlo. Byl v pohodě, vypadal dobře a najednou ve středu se mu udělalo zle a údajně ho odvezli, ve středu, ale odvezli ho někam do jiné nemocnice. A v pondělí, čtvrtek bylo prvního, a v pondělí jsme sem volali z té první nemocnice, že nedorazil na dialýzu. Tak ho začali shánět, sháněli, až zjistili, že v sobotu exnul v té druhé nemocnici. Takže od té doby nevím, jestli se o něj brácha jako prostě, když se neviděli dvacet let, co mi vyprávěl, tady za těch půl roku, takže nevím, jestli mu udělali pohřeb nebo ne. Ale vím, že do nemocnice

za ním nikdo z rodiny nejezdil. Je to takový dost divný. Je to smrt prostě kluka, který byl na ulici taky. My jsme spolu něco prožili, znáte to. To nejhorší byl ten první pán, ten mi brečel a že neví, co s tím, že se stydí. On chtěl prostě zabezpečit i ty svoje děti, ale zas nechtěl, aby ho někdo nenařkl, že je zneužívá. Odešel do Prahy už v tom roce 2000. To jsme dělali, to jsem dělal správce na těch ubytovnách a on nám přišel jako údržbář, a tak tam jsme se poznali. Pak samozřejmě odešel, protože se mu to nelíbilo. No a pak mi vyprávěl, jak to prožíval, jak byl na stavbě někde taky načerno a dělal tam prostě pro někoho. No, jak říkal, ten podnikatel mi dluží sto dvacet tisíc a já říkám, proč to nechat dojít tak daleko? Ani slyšet, má dávat nějakou výplatu, odděláš si to. No a on mi řekl, že to stojí ubytování, že jsem tam byl ubytovaný, někde ne i ubytovně, nebo co. No a pak dělal snad v hospodě, nejdřív pomocnou sílu, pak tam snad vařil.

Zajímalo by mě, jestli ten první pán byl s rodinou v kontaktu nebo se svými dětmi?

Vůbec nebyl v kontaktu, od toho roku 2000 vlastně do roku 2020 je prostě dvacet let neviděl. Nikoho.

Říkal jste, že jste spolu prožili čtyři měsíce po zastávkách. Zajímalo by mě, jestli jste mluvili o něčem, co by chtěl udělat?

Vlastně jsme to nakousli, že jo, chtěl nějak jako napravit. No ale styděl se. A neměl jak, protože vlastně člověk, který dvacet let je vlastně bezprizorní, dělá načerno a už se mu blíží vlastně důchodový věk. Je to těžký potom, že jo. Nevím, co s tím chtěl dělat, jako jo a já mu říkám, to musíš přestat s tím chlastem a někde se zaměstnat, ale oficiálně. No a kdo mě zaměstná?

A měl nějakou představu, jak by se chtěl s dětmi sejít?

Nevím to ne, to neříkal, on určitě chtěl jako. Když to vezmete, tak kluk se mu narodil v devadesátém sedmém nebo osmém roce a holka devadesátým šestým, takže by jim bylo v tom roce 2022 dvacet. Takže už budou dospělý, když je dvacet let neviděl. Myslím si, že asi si našli nějakou rodinu.

Jak jste se dozvěděl, že zemřel?

Měl se někde upít na Palmovce, někde ho odvezli zase do špitálu, prostě někde za zastávkou zasněženě, na polovinu zamrzle. Protože já mu nadával, vždycky říkám, nepij, protože já nepiju už asi deset let, takže vůbec žádný alkohol, ani náznak, pito nebo něco takového, přišlo toho prostě, je to všude. Je teda aspoň náznak alkoholu. A to já jako prostě jsem se zařekl, protože předtím

jsem, jak se říká, chlatal ligu, Takže od té doby, já sám žádný léčení. Když jsem začal vidět psy, kteří tam nebyli, takhle jsem to zasekl. Řekl jsem ne. No ale první tři neděle to byla katastrofa. Ještě v práci prostě. Návaly několikrát za den, zimmnici máte a blbě vám je.

Ještě se vrátíme k tomu prvnímu pánovi. Vyprávěl vám někdy, jak to probíhalo v těch nemocnicích, když se tam dostal?

Protože vlastně nemáte pojištění, nemáte občanku, nemáte nic. Já vůbec ani nevím, jestli on opravdu se tak jmenuje, jsem neviděl občanku, on prostě žil bezprizorně. A jestli ho odvezli do nemocnice, tak vždycky tak maximálně na nějaký ošetření a pryč, to vám udělají. Oni vás nenechají bez ošetření nebo bez nějakého vyšetření. Jo, prostě ho poslali vždycky pryč. Jsem mu říkal, jestli dělal, ale to měl dobrou práci. No ale to je otročina. Někde v hospodě dělal snad od rána do večera a nad tou hospodou měl ten byt. To bylo někde prostě na nějakém vesnici. Já nevím, už si to nepamatuji. Taková vesnice to byla, ale jako hospůdka prostě. No nějaký pokoj prostě nad hospodou, takže tam byl furt. No a jak přišel covid, tak hospoda asi přestala prosperovat. A pak ten majitel to údajně prodal. Takže jo. Běž na ulici, to má za rok, to vlastně nefungovalo. Takže jak říkám, dospěl, takže asi úspory prochlastal. Prostě na ulici. Brečel mi hodně, že bych chtěl vidět ještě děti, než umře., Tak přestaň chlstat a postav se nějak na vlastní nohy a nevím, jak já říkám, to ti pomůžou na nějakým azylovém domě, nebo někde tak tam ti poradí, co s tím, jo prostě.

A věděl, že je nemocný?

Asi to věděl, když měl tu mrtvici, tak vlastně se neléčil, od roku 2006 nebo sedm si to spočítejte do roku 2022 na léčbu to, takže asi tam něco muselo mít, že jo?

Kdy jste se dozvěděl, že zemřel?

No, já jsem se to dozvěděl, když už jsem byl vlastně na noclehárně, tam za mnou jeden jezdil, ještě furt byl kluk, který taky mně dost pomáhal na té ulici, to byl nějaký Rumun, ale fantastický. Ten běhal po Palmovce po papírech a sbíral prostě papíry. Žil pod libeňským mostem z druhé strany od Palmovky. Na Maminách, jak je tam azylový dům, spal pod mostem z té strany byl tam s nějakým, on mu říkal dědo. Byli tam spolu dva. On říkal, že jezdí sbírat támhleten papír, takže osmdesát až sto kilo denně. Někde tam na těch Maninách byla sběrna, tak to vozil tam. Taky chlstat víno, kluk, takže tu dvoulitrovku, když měl na den, tak byl vlastně spokojený. Jídlo nějaký si koupil a tam si uvařili a byli tam jenom oni dva.

A ten se dozvěděl, že ten pán umřel?

Tam ti bezd'áci mezi sebou si to řeknou, že jo, Tam jich bylo víc těch kluků, co tam umřelo, na té Palmovce. Ale je to takový divný, to všechno, ale tenhle příběh mě zaujal, že ten kluk chtěl za svou rodinou. Ale spíš se utápěl. Nevím, jestli se styděl, ale spíš se utápěl v chlastu. My jsme chodili takhle na Kobylisy spolu, mluvím o těch čtyřech měsících, kdy jsme byli na Palmovce, jak jsme jezdili na Kobylisy. Těm se z parků tam v půl jedenáctý denně přijeli v dodávkách s polívkou, kafe tam bylo.

Řekněte mi prosím, ještě něco o tom druhém pánovi?

S tím jsem se teda asi seznámil tady. Ne, nejdřív na noclehárně, jenomže on šel sem dřív, nějak čtyři měsíce zpět. Byl tady dřív, takže já jsem sem přijel a říkám, no už byl takovej špatnej. Ono taky mu vlastně bylo šestašedesát. A výbornej kluk, prostě samá sranda. Měl syna. Někdo se vám svěří a někdo se nechce svěřit, že jo. Ale víte, jestli s ním byl v kontaktu, nebo aspoň třeba telefonicky nebo vůbec, to nevím. Měl telefon na bráchu a ten mu nevolal. Byl hrdina tam, jo. Dřív dělal někde v Dukovanech nějakého zámečnicka nebo prostě svářeče, takže asi peníze měl, ale skončil takhle. Nevím, jestli měl manželku. Vyprávěl snad jen jednou, že ji nechal s děckem a šel pryč. Ten se nestačil tolik svěřit, jo jsme tady byli krátkou dobu, než ho odvezli do špitálu. No to mi bylo líto, jen čtyři měsíce, co jsme prožili na ulici To bylo. Večer, co večer vyprávěl. Prostě celý svůj život, jak ho všechno mrzí, že udělal jednu chybu v životě, že prostě odešel. Říkal, že se přes to měl přenést, ale ono je to blbý, když lidi potom na vás ukazují. On byl ve vazbě. Přijeli si i pro něj do práce a odvezli ho.

Ten druhý pán. Mohli jste se s ním nějak rozloučit?

Vůbec nikdo nedal vědět. On prostě umřel v té nemocnici a pak už nevím. Vezměte si, že on umřel údajně v sobotu, takže ve čtvrtek bylo prvního. A co jsem měl nastoupit? Takže třetího umřel. Vůbec, my jsme se to dozvěděli až někdy v pondělí nebo ve středu. Paní vedoucí tady volali, že nedojel na tu dialýzu. Podle mě to byla špatná práce té sociální pracovnice v té nemocnici. Jestliže ta LDNka byla plná, tak mohli počkat, a ne ho poslat na denní. Prostě někam, kde může ležet. Mohli počkat, zavolat sem. Sem může prvního přijet, Ještě mohl být třeba ve špitále na dialýze, ať mi neříkají, že mu to nemohli zařídit. A právě ta chyba. On se furt spoléhal na to, že jde najít tu LDNku. A pak najednou přijel v neděli sem, že mám koupit nějaké oplatky a takový. Tak jsem tam jel do toho špitálu, koupil jsem mu to a jel do špitálu za ním. Počkám, jsem zvědavý, no slíbila mi, že ho dají sem na LDN. Najednou přijde v neděli, prostě

rychle ho šoupli do noclehárny. „Opusťte to tady a jed'te si, jak chcete“ anebo ho odvezli sami, tak to já nevím, prostě to neříkal. Tu neděli sem přišel rozrušený a já říkám: Ty jo, ty jsi frajer! Jak jsem tě viděl v té nemocnici oteklého. A on se zavodňoval ještě víc, kvůli té ledvině.

Věděl, že má vážné onemocnění?

Prostě měl zacpání cév a něco s plícemi, jo, on nesměl kouřit, protože strašně kašlal a on se vlastně dusil, takže když odkašlávat, nemohl odkašlat. Ale stejně hulil. Říkal v nemocnici: „Já musím ven.“ Když člověk celý život kouří a teď najednou by neměl, tak aspoň ráno vždycky úplně prostě z toho lůžkového oddělení, jak tam ležel na té dialýze si prostě šel zakouřit dolů.

On bez té dialýzy měl ležet, ale nevím, proč mu nezařídili teda lůžkový. A i kdyby ho dali sem, tak mu můžou zavolat sanitu a odvézt ho tam na tu dialýzu. Já nevím, každý druhý nebo třetí den, no on říkal, že tam byl nějak dvakrát nebo třikrát do týdne, vždycky něco tady tam, Já jsem mu zbyl. Když sem přišel, tak ležel většinou taky. Povídali jsme si. A pustili mě tam kdykoliv jsem tam přijel, nevím, kdy byly. nějaký návštěvy. Kdykoliv sem přijel, tak mě tam pustili i dopoledne. Jestli to bylo ve dvanáct hodin nebo ve dvě hodiny nebo ráno v deset. Pokud nebyl na té dialýze, tak to bylo v pohodě. A on mi říká: „Ve středu nemůžeš přijet, až ve čtvrtek. Ve středu mám dialýzu, pak v pátek a v neděli.“. A pak ho šoupnu takhle. A říkám mu, jak sem přijel: „Z tebe je frajer!“ Asi se mu udělalo dobře před smrtí. No, jak se říká, že.

Víte, chodil za ním ještě někdo jiný?

Nikdo. Jedinej já jsem za ním jezdil. Oni mu zabalili věci, odvezli ho do špitálu, vědí, že tam bude dlouhodobě, tak mu věci sbalí do skladu. Potřeboval tohle a tohle, tak jsme šli do skladu, z pytlů jsme vyndali, co potreboval. Tak jsem tam jel a říkali mi, že jsem hodný a říkám kdo mu to má odvést, když to potrebuje, mám ho tam nechal v trenýrkách? Jo, protože on odsad' odjel, on nechtěl, tak mu zavolali sanitu. Ta ho odvezla. A on měl na sobě snad nějaký tepláky a nějaký svetřík jenom, nevěděl, že ho tam takhle nechají. On vlastně měl štěstí, že nemůže dýchat a dialýzu mu nasadili. Bylo mi ho líto, kluka. V neděli jsme ho viděli, těšili jsme se na něj, že ve čtvrtek přijde. Ve čtvrtek nic, tak jsem běhal tady, co se děje, tak volali na noclehárnu, a to tam řekli. Ve středu ho odvezli do nemocnice. No já říkám, v pondělí pojedu. A nejste příbuzný, oni vám stejně žádnou informaci nedají. Jo a až potom sem volali. Já jsem volal i kvůli dialýze, že nedorazil. Šéfová volala do nemocnice, asi jí to řekli, tak přišla ubřečená, že exnul v sobotu a od té doby nic. Takže nevím vůbec, jestli ten brácha se o něj postaral, myslím, jestli mu udělal nějaký pohřeb.

Zapálili jste tady třeba s chlapy za něj svíčku?

Určitě jo, já na něj myslím furt. Protože mi chybí, prostě normální člověk. Já nechci říkat, taky jsem vybíral. Co můžeme?

Napadá vás něco, co by třeba tady těm dvěma pánům udělalo radost nebo co by mohli pro ně ostatní udělat, kdyby věděli, že umřou a měli možnost mít ještě nějaké přání?

Já vím, že první pán, ten chtěl vidět prostě svoje děti, jestli ho budou chtít vidět. Jestli by ho chtěli vidět oni, to nikdo neví. To už se nedozvěděl, protože neměl dobrou pověst tam, kde bydleli.

A ten druhý pán?

Říkám, že se chtěl dát zase s bráchou dohromady. Nevím, možná že ten brácha prostě ho pohřbil, akorát se to nedozvím, mně to nikde nesdělí. Ta jeho smrt a já si na něj vzpomínám furt. Tady stejně svíčky nemůžete pálit, otevřený oheň tu nesmí být, takže můžeme venku. Na zahradě si zapálit svíčku, tak tam něco shoří.

Děkuji za rozhovor, ať se vám dobře daří.

3.3 Paní, které zemřel přítel

Rád bych vás požádal, kdybyste mi řekla, jak to bylo na začátku?

Přišla jsem do Prahy, začala jsem v roce 2006 na azylovém domě. Tam jsem se vlastně seznámila s budoucím přítelem. Já už jsem byla ubytovaná v azylovém domě. A on přišel za mnou na dvůr, jestli bych nebyla tak hodná, nemohla mu udělat kafe. Já, když mám tak já ráda dám. Tak jsem mu udělala kafe, on si ke mně sednul a začali jsme si povídat. No, a to povídání nám vydrželo čtrnáct let. A než odešel, co jsme spolu prožili? To bych nepřála nikomu. Protože než jsme našli nějaké ubytovny nebo něco takového, tak jsme převážně spali venku. Než jsme si koupili stan, tak jsme spali pod mostem v takovém malém lesíku, tam jsme si našli plac a leželi pod širým nebem tím způsobem, že jsme měli molitan, na molitanu jednu deku a druhou dekou jsme byli přikrytí. Když přšelo, tak přes tu deku jsme si dali igelit, takže kapky hezky na ten igelit cvakaly. Pak jsme měli všechno mokrá, pochopitelně. Uschnout to nešlo. No tak jsme si koupili stan. Ráno ho sbalil, nosil ho pořád v tašce, protože tam ho nenecháte, pochopitelně, a večer jsme zase tam šli. Zas ho postavil, sehnali jsme si tenkrát ještě nějaký deky a polštáře. Bylo to dobrý. Vydrželi jsme to. Byli jsme tam i přes zimu. V tom stanu, když jsme se ráno probudili, otevřeli jsme stan, tak se na vás vyhrnul sních. Což vůbec nebylo dobrý, protože jsme ty deky potom měli strašně mokrá a neměli jsme, kde je usušit, takže večer, když jsme zase šli spát, tak pochopitelně jsme se museli pořádně oblíknout, protože ty deky byly mokrá a já měla věčně studený nohy. To bylo něco strašného, nikomu bych to nepřála, aby byl někdo takhle přes zimu ve stanu, protože to je nad lidský síly. No a pak jsme začali s přítelem hledat. Našli jsme ubytovnu, nejdřív jsme byli na Novodvorský. Byli jsme tam na hodně dlouho, dva nebo tři roky jsme tam byli, jenomže pan majitel potom nám řekl, že se ta ubytovna bude bourat, protože oni jsou na Novodvorský dvě, jedna malá, ta je vedle výzkumáku, a jedna velká, takový velikánský panelák, někde naproti obchodu. My jsme byli vedle výzkumáku, jako v té malý ubytovně. A pan majitel jednou přišel a říkal, že si budeme muset najít něco jiného, že se ta ubytovna bude bourat. Tak jsme zase hledali, hledali, no my jsme nenašli, takže jsme zase byli venku různě, kde se dalo. No a pak se nám naskytla možnost, že jsme si našli ubytovnu na Zbraslavi. A to bylo úplně perfektní. Měli jsme taky svůj pokoj. A když jsme přišli z venku, mohli jsme si zamknout. Měli jsme tam sprchový kout, záchod, pokoj, všecko. Všecko bylo taky docela pořádku. No, jenomže, il když přítel chodil do práce, já jsem teda v plným invalidním důchodu, tak jsme vždycky dávali peníze dohromady. No, ono se jednou naskytlo to, že jeho pan šéf mu prostě nevyplatil peníze, měli nějaký problém v práci, už si nepamatuji přesně co. A tam se platilo. Na Zbraslavi jsme za dva lidi platili jedenáct tisíc. No a jelikož jenom já jsem měla důchod, tak

jsme říkali pořád panu majiteli, že přítel čeká na to, až mu přijdou peníze, až je dostane od svého šéfa. No jenomže pan majitel byl dost tvrdý a dost pedant. A prostě řekl, že to neexistuje, že čekat nebude a vyhodil nás. Takže jsme zase, bohužel, zůstali na ulici. Jenomže přítel byl ten člověk, který, než jsme se seznámili na azylovém domě, tak žil pořád venku. A takhle jsme jednou seděli na Andělu, koupili jsme si něco k jídlu a přišla za námi paní, teďka už vím, že je to terénní pracovnice, dřív jsem to nevěděla, no a ptala se nás jako, jak žijeme a tak. Tak jsme něco řekli a přítel hned povídá: „Já jsem zvyklej bejt venku, já bych si asi nezvykl být na azylu nebo tak. Ale hlavně tady moje přítelkyně je nemocná, tak ta by potřebovala být jako v teple a se střechem nad hlavou.“ Tak mě doprovodila sem. Takže já jsem tady dva roky, to to letí, před dvěma roky už jsem tady byla. Ano, byla jsem tady vlastně rok. No, a teď přijde to nejhorší. Byl Štědrý den, přišel přítel, chodil vždycky před barák. Já jsem vždycky udělala kávu nebo když jsem uvařila, tak jsem mu dala najíst. Přišel a říká: Prosím tě, nabiješ mi mobil?“ Já říkám: „No jasně, dej ho sem, dej mi nabíječku, nabiji a večer si pro to přijed“. Přišel a my jsme tady tenkrát měli Vánoce nádherné. A je to tady. On zatím přítel, prostě měl tvrdou hlavu, že na azyl nepůjde, že bude venku. A on spal ve spacáku, kde se prostě dalo, a přitom chodil do práce. Dělal dvanáctky, dělal v sobotu i v neděli čtyřiaadvacítky. A prostě byl nevyspalej, unavenej a takovej celej nějakej, prostě divnej. A když si v těch půl sedmý večer přišel pro toho mobila, jsme stáli tady u cukrárny. Tak on zničehonic udělal asi čtyři kroky pozpátku jako rak. Praštil sebou, rozbil si hlavu. Já jsem zavolala záchranku. Záchranáři teda vůbec nebyli milí, nebo že by byli teda příjemný, to teda vůbec ne. Takže celkově jsem zavolala záchranku, a ještě k tomu záchranářům jsem říkala: „Doufám, že ho tam necháte a určitě, že mu uděláte pořádný vyšetření. Protože ten chlap je unavenej, nevyspalej, protože spí venku a a ještě chodí do práce a oni ho vedli, protože ho museli zvednout, protože zůstal ležet s tou rozbitou hlavou, všude plno krve. Tak ho vzali pod paží a řekli mi, že on je stejně ožralej. Já povídám: „Kdo je vožralej? On není, je unavenej“. „My ho zavezeme do nemocnice, tam mu hlavu zašijí a pošleme ho pryč.“ Já říkám: „No nazdar, to je hezký. Nechal si u mě věci.“ Přišel doopravdy asi v devět hodin večer. Jenom mu zašili hlavu. Udělali mu ten turban. Přišel si pro tu tašku. A já říkám: „Tak co, jak je?“ A on: „Mně se pořád točí hlava.“ „Teď máš zašitou hlavu, tak prosím tě, nepadej.“ „Já prý si půjdu lehnout.“ Já říkám: „Jo, běž si lehnout a zítra se mi ozvi, když budeš chtít udělat kafe, tak já ti kafe udělám.“ Skončil pěkně Štědrý den. Teďka pětadvacátého o první svátek vánoční mně volal: „Prosím tě, uděláš mi kafe?“ A říkám: „No jasně, přijď, udělám, budu venku.“ No my jsme se vždycky scházeli tady, co je nahoře ten zelený barák, tak do té ulice, co se jde, tak tam vždycky na rohu. Tak jsem mu to kafe udělala a tam teda čekám. Čtvrt hodiny, půl hodiny. Tak jsem mu zavolala ještě jednou. A on mi povídá: „Za chvíli jsem u tebe, já jsem si musel sednout tady nahoře v ulici.“ Tak povídám: „Dobře, tak já počkám.“ Jsem čekala další půlhodinu. Byla

docela zima, přešlapovala jsem. No a on nikde. Tak jsem mu zkusila zavolat znovu. A už měl vypnutý mobil. A to bylo vlastně naposled, co mi řekl, že sedí nahoře a že přijde, to byly poslední slova. „Chápete?“ Divný. Vyplej mobil, ani nepřišel, co se stalo? Něco se muselo přece stát, ale co? Že by ho odvezli zpátky do nemocnice? To člověk měl takový myšlenky. Ale nedalo mi to. Šestadvacátého ráno jsem zavolala na policii. Dala jsem jim všechny ty nacionály. Oni teda řekli, že se jako podívali po něm. No a podívali. Bohužel ano. Večer v šest hodin. Jsem se tenkrát ještě dívala na televizi, teďka už mě vůbec nebaví ani se dívat na televizi. Jsem se dívala na televizi a přes okno vidím, jak do mého pokoje chtějí jít dva policajti. Jéje, že by to pro mě, že by mi přišli říct, co je s přítelem? Tak jsem vyšla z té kulturní místnosti a tenkrát tady byla ještě jedna paní recepční, ale ta už tady moc nedělá, nevím, kde je. Pak ten policista povídá, pojd'te se mnou na recepci. Tak jsem si tam sedla. No a ti dva policisté mi říkají: „Neseme vám smutnou zprávu Našli jsme vašeho přítele. Je po smrti.“ Já jsem jenom vyvalila oči, já jsem v tu chvíli nevěděla, co mám dělat. Pochopitelně jsem se rozbřečela. A ještě říkám tomu policajtovi: „No vy si děláte snad srandu!“ A on povídá: „Kdybychom si dělali srandu, tak tady nejsme.“ Já říkám: „Já vím.“ Ale ne, je to divný. Stejně to zavinili v té nemocnici. No a teďka opletačky byly. Protože my jsme vlastně spolu žili těch čtrnáct let jako druh a družka, jenomže jsme to nikde neřikali. Jo, my jsme prostě spolu jenom žili. Já jsem chtěla jeho věci, protože měl velkou tašku. Měl v tom spacák, mobil, výplatu. Jenomže nejsem manželka, nemám na nic nárok. Dneska už bůhví, kde to je. No a vůbec mi nestačili nic říct, akorát co mi řekli a až za dlouho, nevím přesně, jak dlouho to bylo, jestli za dva měsíce nebo za tři. Teďka bych lhala, už si to vážně moc nepamatuji. Zavolal mi vyšetřovatel, že je vyšetřování u konce. Co do toho vyšetřování bylo napsaný, nevím, protože mě se nikdo na nic neptal. A já jsem jenom chtěla vědět, kde je, kde ho našli. Abych mu mohla koupit aspoň kytičku. A co jsem se akorát dozvěděla. Že ho našli na Žižkově na lavičce ve spacáku. Právě toho šestadvacátého, co já jsem volala na ty policajty. Policajti ho našli šestadvacátého, ráno ho našli, na Žižkově ve spacáku na lavičce. Aha, bohužel prej. A tak, že prej ho odvezli, mi říkal ten vyšetřovatel, že ho odvezli na pitvu, jestli náhodou mu někdo neublížil. Jenomže museli vědět, že má turban nebo že má zavázanou hlavu, takže určitě mu někdo nic udělat nemohl. No a tak. Jinak mně nic neřekli, no nic. Dodneška ani nevím, jestli ho spálili nebo jestli je někde pochovaný. Vůbec, vůbec nic nevím. Teďka na Vánoce to bude dva roky. A ještě by se dalo říct, že jsem se z toho teda moc nevzpamatovala. Protože každého šestadvacátého, ať je březen, nebo červen, prostě každého šestadvacátého si na něho vzpomenu. A protože se taky léčím, já chodím na psychiatrii, beru antidepresiva. Taky na to mám ten důchod. Takže každého šestadvacátého je mi tady strašně ouzko. Kolikrát brečím. Život mu už nevrátí. A chtěla jsem tenkrát, jsem vlastně byla ještě tady na azylovém domě, jsem tenkrát chtěla podat trestní oznámení na tu nemocnici. Že to zavinili oni. Protože

oni si řekli že je bezdomovec, tak co s ním, zašijeme mu to a pošleme ho pryč. Oni ho nevzali ani na rentgen, ale nevzali ho ani na CT, prostě neudělali s ním vůbec nic a já jsem, nemůžu říct na 100 %, protože to nevím, ale jsem si jistá, že kdyby mu udělali rentgen, to cétečko, určitě by v té hlavě něco našli, protože to byla rána o ten chodník a plno krve. Určitě by něco v té hlavě našli, jenomže oni se na to prachspřestě vykašlali. Prostě bezdomovec, sešijeme hlavu a ven. No já jsem chtěla podat trestní oznámení na nemocnici, protože mi říkali ti záchranáři, že ho odvezou do té nemocnice na to sešítí. Ještě jedna paní říkala: „Nedělejte to, doktoři prej vždycky, no vždycky, jako ve všech případech, že to vždycky vyhrajou, ten soud. Vy určitě prohrájet. A ještě musela byste ho zaplatit. Musela byste mít advokáta, kterého byste taky musela zaplatit a z toho důvodu, co máte to byste nezvládla, tak to radši nedělej.“ Tak jsem poslechla a neudělala jsem to, ale do dneška mě to bolí.

Vnímal jste něco, co vám ve vaší situaci tenkrát pomohlo, nebo někoho, kdo vám pomohl?

Tady byly tenkrát bezvadný ženský. Věděly, co se stalo, že se to stalo tady před barákem. Takže věděly, co se stalo. Uklidňovaly mě. Ale jenomže ono uklidňovat. A teď, když jsem se to dozvěděla od těch policajtů, tak za mnou každý den chodily recepční, co jsou na recepci. Ptaly se mě: „Paní nepotřebujete něco? Je vám dobře?“ Měly strach, možná taky, abych si něco neudělala, protože si léčím ty nervy. A já už si nic neudělala, na to to nebylo. Vůbec mi z toho nebylo dobře. Já jsem tady chodila celá v černém, asi šest neděl jsem prostě nesundala ze sebe černý. A jedna dobrá kamarádka, se kterou jsem se tady teďka setkala, která je tady ještě teď, taky přišla znova, tak mi povídá: „Nechceš už sundat konečně tu černou?“ Já povídám: „Vždyť je to teprve šest neděl a byl to druh. A po manželovi a po druhovi by se to mělo snad nosit rok.“ A ona říká: „Vždyť se utrápíš. Víš co? Běž do koupelny, vysprchuj se, dej se do gala, vezmi si něco hezkého na sebe a třeba ti bude líp.“ No měla pravdu, udělalo se mi trochu líp, když jsem po těch šesti nedělích sundala to černý. Ale těch čtrnáct let, co jsme byli spolu, ty se nedají zapomenout.

Měl váš přítel nějaké kamarády, rodinu, někoho, o kom jste věděla?

Znala jsem jeho tatínka. To byl taky zlatej člověk. Ten bydlel v Záběhlicích na Zahradním městě v bytovce. A jenomže, bohužel na nás kouká z nebička. Ach, taky už umřel, táta. A maminka, ta už mu umřela dávno, hodně dávno. Ségra, ta taky umřela. Se švagrem se potom vůbec nestýkal, takže vlastně, když to vezmu. A moje rodina to je to samý, nemají zájem. A už jsem se s tím nějak smířila, že prostě jenom na mě všichni kašlou, já strašně těžko to nesu. Že by se dalo říct, že jsme vlastně my dva žili jeden pro druhého. Akorát teda, že jsme

občas zajeli za jeho tátou, ale na návštěvu jenom, odpoledne a večer jsme zase jeli zpátky, buďto na ubytovnu anebo ven podle toho, kde jsme zrovna v té době byli. O kamarádech vůbec nemluvil. Nemluvil o kamarádech.

Co se po jeho smrti změnilo ve vašem životě?

Hodně těžko jsem to rozcházela, hodně těžko. Začala jsem tady na azylovém domě před těma dvěma lety. Takže tady jsem směla být jenom rok, pak jsem byla na jiném azylovém domě. Bylo to na ročním a na půlročním pobytu. Protáhlo se to, že sem tam byla rok a tři čtvrtě. No a začala jsem brouzdat po mobilu. Říkala jsem si, ale tam jsem měla taky bezvadný kamarádky. Tam byli fakt strašně hodný lidi. A tak jsem si říkala, že bych si ještě někoho našla, i když já ho tam mám pořád v srdíčku, ale že bych přesto. Ženský tenkrát mi říkaly: „Zkus to, za to nic nedáš, třeba najdeš zrovna tak hodnýho chlapa jako byl on.“ Já říkám: „No, kéž byste měli pravdu.“ No. Vypadá to, že pravdu měli. Našla jsem si na seznamce jednoho pána. Je o čtyři roky mladší než já, ale nevadí. V Liberci má taky s rodinou trochu starosti. Ale hlavně už je šest let po mozkové mrtvici, takže s levou rukou skoro nemůže hýbat vůbec a na krátký vzdálenosti, když jenom někam potřebuje, tak to chodí o hůlce, jinak když někam chce prostě na úrad nebo něco, tak má mechanický a elektrický invalidní vozíky, takže je na vozíčku. Známe se od osmadvacátého října. Je to taky už lepší. Ale ještě jsme se osobně neviděli, protože věčně do toho mně něco padá, protože teďka má problémy se sousedy kvůli bydlení. Takže taky trochu trpěl takovými depresema. Takže si píšeme, voláme si. Když máme messenger nebo whatsapp, tak se vidíme i přes kameru. Snad to bude dobrý. Ale na něho se prostě zapomenout nedá. Těch čtrnáct let je znát.

Víte, jestli měl přítel nějaké přání, které už nestihl uskutečnit. Nebo jestli jste spolu měli nějaké přání? Nebo vy máte nějaké přání?

Chtěli jsme si hlavně najít buďto podnájem, nebo prostě nějaký byt, že bychom bydleli ve svém, že bychom si sehnali nějaký podnájem. Ono už jako zaprvé podnájmý i teďka, když koukám, no tak to jsou hrozný pátky, ty jo. Za 1+kk patnáct tisíc, no tak to si člověk říká, no tak na to nemám. Ani důchod takový nemám. No, bohužel... To se neuskutečnilo, já jsem teda zůstala tady na azylovém domě. Jak skončil on? Ach tak. Co bude do budoucna, vůbec nevím. Včera volala paní sociální z dalšího azylového domu. Tak já jsem si tam podávala žádost, že bych se tam ráda vrátila. A ona mi tenkrát říkala: „Počítejte, ale tak za rok a půl.“ Já jsem byla včera tak překvapená, že jsem nevěděla, jestli se mám smát, nebo plakat radostí, protože mi zavolala sice jiná paní sociální, ale já se za čtrnáct dní stěhuji, a to jsem tady tři měsíce.

To je azylový dům nebo tam budete mít pronajatý byt?

Tam je to fakt udělaný. Oni tomu říkají ubytovací jednotka. Protože to doopravdy vypadá jako byt, tam prostě přijdete, odemknete si, můžete za sebou zamknout a máte tam záchod, koupelnu, velký pokoj, vpředu jsou postele a za tím rohem, je kuchyňská linka, sporák, lednička, špajz.

Víte, jestli byli nějakí lidé, se kterými se chtěl přítel ještě sejít? Třeba někdo, koho dlouho neviděl, nebo někdo, s kým si potřeboval ještě něco vyřídit?

Myslím, že nic neříkal. Neříkal. On zase, kdyby měl jako nějaký problém, že by si chtěl vyřídit.

Mluvil s vámi o jeho smrti ještě někdo jiný kromě policistů?

Pak už nikdo za mnou nepřišel.

Takže jste se dozvěděla, že zemřel, od policejní hlídky, co za vámi přijela a potom jste mluvila s tím komisařem, který potřeboval uzavřít spis. A nic jiného o jeho smrti nevíte?

Kde ho našli, jo. Ale kde je. Kde leží, to mi prostě neřekli, takže já vůbec nevím, co s ním udělali. Já nevím. Mého otce mi taky nedali. A to si někdo přišel asi k penězům. Tenkrát jsem byla docela našťvaná. Nikdy v životě nehrají takovou roli peníze, ale když to vezmu takhle, mně by se tenkrát ty peníze hodily. Oni mi však prostě nic neřekli. Že jako družka nemám na nic nárok. A já povídám: „Ale vždyť tam měl jenom mobil a tu peněženku s výplatou ve velké tašce to bylo. Taška, v tom měl spacák a různé věci, co potřeboval. No a prostě jako nedostala jsem nic. Takže někdo si přišel k hezkým penězům, což mě teď taky občas, když si na to vzpomenu, tak mě to zamrzí. Já říkám, ale zase se mi zdálo takový divný, když jsem o tom přemýšlela hodně dlouho, tak říkám, no že by nebyli policajti takoví, že by mu prohrabali peněženku a sebrali mu peníze? Takoví nejsou, ale kam potom ty peníze přišly? No nevím, ten mobil taky nevím, kam přišel. Prostě nemáš vůbec nic. Pomalu ani nic říct, no ještě že je vyšetřování u konce, že to ukončili. Jediné, co mi řekli, že ho našli na tom Žižkově ve spacáku, a to bylo vlastně všechno, co jsem se dozvěděla.

A to bylo místo, kam chodil spát?

Prostě asi spal po různu. Já vůbec nevím, kde se vzal na Žižkově, protože vlastně toho pětadvacátého, když mi volal, tak byl tady nahoře v ulici. Že si chvilku sednul, chtěl, ta hlava bolela, tak si chvilku sednul, než přijde. Bohužel už nepřišel no a šestadvacátého ráno ho našli na Žižkově ve spacáku, kde se tam vzal, na tom Žižkově, to vůbec nevím. To ví jenom on, bohužel.

Jak jste spolu trávili běžný den? Co jste rádi dělali?

A takhle, když je člověk venku, tak pomalu nemá co dělat. Než začal pracovat, protože si nejdřív musel najít práci, tak, než začal pracovat, vlastně chodil po popelnicích, hlavně po flaškách, že vždycky, když našel ty flašky, tak ty flašky vrátil, měl za to peníze a koupil něco málo k večeři. A dal ještě mě, že jsme se v tom stanu ještě večer najedli. To on se jako takhle staral, no jo. Ale ono se venku nedá nic dělat. Já jsem občas došla na denní centrum, pak jsem si dala polívku. Pak jsem na něj čekala. Z azylového domu, já vám musím říct, že jsem tam odtud utekla. Tam to bylo nějaký drsný. Tam byl pan ředitel, nebo kdo to byl. Jo každý den ráno jsme si museli sednout do té jídelny, přihlásit se jménem, jestli jsme tam. Když někdo šel k doktorovi, tak to musel nahlásit na vrátnici. Kdy přijde, kam jde. A přítel mi říká: „Nepůjdeš už spát?“ Já povídám: Ne, nepůjdu, já budu tady s tebou. A on na mě kouká, říká: „A proč?“ „Tak se podívej támhle do křoví. Mám tady všechny věci, já jsem utekla.“ „To jsi mě tam nemohla nějak říct, abych něco sehnal? Víš, že něco sehnat někde je nadlidský síly?“ Takže jsme takhle začali pod mostem pod širým nebem. A jak to všechno dopadlo, ach jo.

Děkuji vám za rozhovor

Závěr

Lidé na ulici, bezdomovci, jsou často blízko smrti díky svému neutěšenému zdravotnímu stavu. K tomu dochází proto, že nevyužívají pravidelné preventivní prohlídky, zanedbávají zdravotní péči, nemají správnou životosprávu, přecházejí nemoci, nemají prostor se léčit a doléčit, jejich organismus je zatěžkán špatnými hygienickými podmínkami i nepřízní počasí, především mrazem, před kterým se v zimě mnohdy nemají kam schovat.

V případě, že se dostanou do zdravotního zařízení, může jim situaci znesnadňovat jejich sociální status i fakt, že jsou sami. Nemohou být podpořeni rodinou, která by mohla společně s nimi komunikovat s personálem a podpořit tak vzájemné dorozumění. Sociální služby dosah až do zdravotních zařízení nemají. A ne vždy se personál zdravotních zařízení a sociálních služeb dostatečně dobře domluví. Taková situace je popsána v rozhovoru 2, kdy kamarád ve špatném zdravotním stavu spoléhal na to, že se přesune z jednoho do druhého zdravotního zařízení a místo toho se neočekávaně dostal do sociálních služeb. Tím na chvíli ztratil kontakt se svým jediným blízkým přítelem, který ho tak nemohl pár posledních dnů před smrtí navštěvovat v nemocnici.

Vztah mezi personálem nemocnic a lidmi bez domova se v různých případech odlišuje. V případě rozhovoru 1, nebyla pozůstalé manželce nabídnuta možnost hovořit s lékařem. A v rozhovoru 3 takováto možnost ani nemohla být, protože se jednalo o druhá a družku. U pozůstalé to ale způsobuje otázky o důvodu partnerovi smrti.

Rozloučení a vypořádání pozůstalosti se povedlo jen paní z rozhovoru 1. Jednalo se o vdovu po manželovi. A ještě navíc měla peněžní prostředky z důchodu. Proto si mohla dovolit manželovi uspořádat alespoň laciný pohřeb. Udržovali i vztah se synem, který mohl přijet a pohřbu se účastnit. Paní mohla požádat o podporu ze sociálního zabezpečení a po manželovi získala vdovský důchod. Tím tak po jeho smrti byla, alespoň na straně příjmů, více zabezpečena oproti paní z rozhovoru 3, která s partnerem žila pouze ve volném vztahu a neměla finanční prostředky. Ta nemohla vybavit pohřeb, nedostala se k žádné pozůstalosti a vlastně ani neví, ale ráda by to věděla, kde jsou jeho ostatky.

Možnost využití omezeného času před smrtí k uspořádání záležitostí a vztahů nevyužil nikdo zmiňovaný v rozhovorech. Za prvé to byl způsobeno rychlým a neočekávaným úmrtím, v rozhovoru 1 a 3, anebo špatnou sociální situací. Ve vyprávění o kamarádech z rozhovoru 2 první pán měl přání a chtěl uskutečnit návštěvu svých dětí. Druhý pán se chtěl setkat a urovnat vztah s bratrem. V prvním případě byla jeho situace extrémní. Ale v obou nemáme žádnou výpověď o tom, že by v tom některá sociální služba nabídla podporu.

Podporu pracovníků sociálních služeb a komunity azylového domu dostaly obě pozůstalé z rozhovoru číslo 1 a 3. Jednalo se o účast, kdy se sociální pracovnice pravidelně zajímala o stav paní a nabízela jí podporu a pomoc. Zároveň jí dávala profesionální podporu s vyřízením formálních náležitostí, zařízení pohřbu, vdovského důchodu v rámci individuálního nastavení sociální služby. V rozhovoru 3 se pozůstalé dostala větší pozornost pracovníků služby i účast komunity ostatních žen v azylovém domě. Nutno je zmínit intervenci pracovnice sociální služby, která této své klientce rozmlouvá podání trestního oznámení. Situace se ukazuje jako zajímavé etické dilema, kdy na jedné straně je zřejmý uvážlivý úsudek o tom, že spor mezi zdravotním zařízením a klientkou je z pohledu moci velmi nevyvážený a s největší pravděpodobností by nevedl k úspěšnému cíli. Zároveň ale paní tím přišla o možnost dosažení spravedlnosti pro svého zemřelého přítele. A tím, jak sama uvádí, stále trpí.

Ve všech případech se setkáváme s existenčními otázkami pozůstalých, jestli smrt jejich blízkých byla doopravdy nezbytná nebo jestli se dala oddálit či předpovídat. Důkazem toho je rozhovor 1 a zmiňovaná předtucha smrti, která neměla žádný racionální základ.

V rozhovoru 2 lítost nad tím, že přítel, ač dobrý člověk, musel takto špatně zemřít. A v rozhovoru 3 přemítání o tom, že v případě časné léčby anebo jejího nezanedbání by se smrti dalo předejít.

Rozloučení se zemřelým proběhlo v případě pána z rozhovoru 1 během pohřbu, kterého se účastnil také syn. Zároveň vdova po nějaké době nechala za manžela sloužit zádušní mši v kostele blízko azylového domu. Pozvala i kamarádku z azylového domu. Plnila tak manželovo přání, protože, jak uvedla, byl manžel věřící. Sama uvedla, že ona není.

V ostatních případech neměli blízcí možnost se pohřbu účastnit. V případě paní z rozhovoru 3 je patrné, že nebožtík neměl žádné příbuzné, kteří by se o něj takto postarali. V případě pána z rozhovoru číslo 2 je ovšem možné, že příbuzní, byť s nimi nebyl dlouhodobě v kontaktu, pohřeb vystrojili. Neměli třeba možnost pozvat i pozůstalé přátele z ulice. Nicméně i tak došlo k rozloučení soukromým rituálem, pravidelnou vzpomínkou, zapálením svíčky. A případě paní z rozhovoru 3 držením nošení černého oblečení po šest týdnů na znamení smutku a truchlení.

Nicméně není úplně vyloučené, že těmto pánům příbuzní, děti, bratr pohřeb vystrojili, rozloučili se náležitě s nimi, a tak splnili i jejich přání po urovnání vztahů.

Seznam literatury

Antonová B., Praktický průvodce koncem života, Brno 2018
ISBN 978-80-266-1279-7

Bobek M., Práce s lidmi, Brno 2008
ISBN 978-80-903858-2-5

Haškovcová H., Lékařská etika, Praha 2015
ISBN 978-80-7492-204-6

Haškovcová H., Thanatologie, Praha 2000
ISBN 80-7262-034-7

Hradečtí, Bezdomovectví – extrémní vyloučení, Praha 1996
ISBN 80-902292-0-4

Krebs V., Sociální politika, Praha 2002
ISBN 80-86395-33-2

Kübler-Ross E., O smrti a umírání, Praha 2015
ISBN 978-80-262-0911-9

Misconiová B., Péče o umírající – hospicová péče, Národní centrum domácí péče ČR

Munzarová M., Zdravotnická etika od A do Z, Praha 2005
ISBN 80-247-1024-2

Nakonečný M., Encyklopedie obecné psychologie, Praha 2003
ISBN 80-200-0625-7

Nezbeda O., Průvodce smrtelníka, Praha 2016
ISBN 978-80-7432-747-6

Opatrný A., Spirituální péče o nemocné a umírající, Červený Kostelec 2017
ISBN 978-80-7465-269-1

Payneová a kol., Principy a praxe paliativní péče, Brno 2007 ISBN 978-80-87029-25-1

Plháková A., Učebnice obecné psychologie, Praha 2004 ISBN 80-200-1086-6

Plzák M., Pro smrt uděláno, Praha 2021 ISBN 978-80-7017-298-8

Sokol J., Filosofická antropologie, Praha 2002 ISBN 80-71-627-6

Svatošová M., Hospice a umění doprovázet, Praha 2008
ISBN 978-80-7195-307-4

Svatošová M., Víme si rady s duchovními potřebami nemocných? Praha 2012
ISBN 978-80-247-4107-9

Šmídová Matoušová O., Po stopách moci v nemoci, Praha 2017
ISBN 978-80-7419-250-0

Vágnerová M., Bezdomovectví jako alternativa mladých lidí, Praha 2013
ISBN 978-80-246-2209-5

Vágnerová M., Psychologie pro pomáhající profese, Praha 2004
ISBN 80-7178-802-3

Virt G., Žít až do konce, Praha 2000 ISBN 80-7021-330-2

Pejřimovská H., Smrt na okraji, 2017 online
<https://www.umirani.cz/clanky/smrt-na-okraji>

Stanoev M., Co se stane, když umře bezdomovec? 2015 online
<https://a2larm.cz/2015/01/co-se-stane-kdyz-umre-bezdomovec/>

Přílohy

Příloha č.1

Informace o rozhovoru

Dobrý den, byl bych rád, kdybyste mi odpověděl/la na připravené otázky o Vaší zkušenosti se smrtí blízkého člověka. V rámci našeho rozhovoru se budu ptát, kdo zemřelý byl, jaký jste měli spolu vztah, kde a jak jste žili, co se stalo, jak zemřel, co se událo po jeho smrti a na další otázky.

Celý rozhovor budu nahrávat na diktafon v telefonu a následně ho přepíšu a anonymizuji, změním jména, nebudu uvádět žádné osobní údaje. Přepsaný rozhovor použiji do své diplomové práce, jejíž tématem je bezdomovectví a smrt. Následně zvukový záznam vymažu. Diplomovou práci budou číst komise a následně zůstane zveřejněna v digitálním archivu Univerzity Karlovy. Doufám, že Vaše zkušenosti budou moci v budoucnu pomoci lidem ve stejné situaci, nebo sociálním a zdravotním pracovníkům, kteří tak lépe mohou poskytnout své služby.

Předpokládám, že nám rozhovor zabere zhruba dvě hodiny, které bych Vám rád kompenzoval peněžní náhradou v hodnotě 500,- Kč. Budu rád, když se mě před naším rozhovorem nebo v rámci něho na cokoliv doptáte.

Ondřej Vondruška